V. évfolyam
2011/4. szám

De iurisprudentia et iure publico
JOG- ÉS POLITIKATUDOMÁNYI FOLYÓIRAT
www.dieip.hu | www.dieip.com

Nagy Mariann Veronika nemzetközi tanulmányok (MA) szakos hallgató,
Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

OTDK pályamunka

Európai identitás és az Európai Unió*

„Az identitástudat kifejlett tartalmában benne van az egész személyiségünk és életvezetésünk, az önismeretre jutástól, az önérték-érzésen át a társadalmi –nemzeti és európai –távlatú önmegvalósításig."[1]

1. Bevezetés

1.1. A téma aktualitása

Az Európai Unió mindennapjaink része. Magyarország az Európai Unió tagállama, a magyar állampolgárok egyben uniós állampolgárok is. Ennek ellenére mégis sokan vagyunk, akik nem tudják mit is jelent ez valójában. A nagy változások korszakát éljük; a nemzeti ünnepségeken egyre kevesebben vesznek részt a városok terein, a belpolitika iránti elégedetlenség egyre mélyebbre süllyed, de ezzel egy időben mégis nő az európai integráció iránti elkötelezettségünk?! Az európai színtér lassan eluralkodna a nemzeti történések felett? Az állampolgárok képesek nemzeti kereteket túllépve ténylegesen azonosulni az Európai Unió mindennapjaival? Miként gondolunk Európára, és az Európai Unióra? Milyen alapokra helyezhetjük az európai integráció jövőjét? A soros magyar elnökség közeledtével különösen fontos látnunk, milyen alapokkal rendelkezik az európai közösség, milyen közös projektek realizálhatók, megmozgatva akár az Európai Unió, akár az európai kontinens lakóit. Európát polgárai és az ő tudatuk, érzéseik tartják össze, kijelölve ezzel a fejlődés útját. Fontos tisztázni, hogyan vezetett a gazdasági együttműködés egy politikai egységesülésig, hogy van-e esély arra, hogy az Európai Unió felismerje annak a tényét, hogy az ő határai is végesek és ennek tudatában talán az unió teljes kiteljesedéséig, a tényleges európai társadalom

---

* A dolgozat a XXX. Jubileumi OTDK Társadalomtudományi Szekciójának Nemzetközi Tanulmányok I. Tagozatában a Libri Könyvkereskedelmi Kft. különdíjában részesült.

[1] Az európai öntudat írói, Petőfi Irodalmi Múzeum és Kortárs Irodalmi Központ, Budapest, 1999. p.7. Martonyi János: Európa egységesülésének folyamatáról

kialakulásához és annak megszilárdulásához vezethetne. Az európai kollektív öntudat, az Európai Unió társadalmának európai identitásához, annak kialakulásához. Hiszen tudjuk „Európa fogalma, az európai eszme, az egységesülés impulzusa azonban a szellem világából érkezett; a folyamatot, melynek immár mi is részesei lehetünk, hosszú spirituális fejlődés előzte meg és indította el”[2] A jövőbeli fejtegetések elkerülhetetlenek; merre tovább Európa, merre tovább Európai Unió. A dolgozatom célja is az, hogy az európai identitás problémakörét vizsgáljam és arra a kérdésre, miszerint létezik- e közös európai identitás, választ próbáljak találni. A téma aktualitását szolgálja az elmúlt év görög válsága is. Hiába törekszik az EU „identitást teremteni”, a kollektív önazonosság kialakításában segédkezni, mindaddig hiába való, amíg például egy pénzügyi krízisben nem képesek a nemzetek szolidaritást vállalni. A Lisszaboni Szerződés viszont ezzel ellentétes nézetet vall. A szerződésből egyértelműen kiderül, hogy demokratikusabb és polgár-közelibb politikát kíván folytatni az Unió, tágasabb teret kínál a civil társadalmak számára, jogi keretet biztosítva a hatékonyabb párbeszédnek az Európai Unió és az állampolgárok között. Ilyen ambivalens helyzetben kell prioritást élveznie a témának. Minden reménnyel a dolgozatom képes lesz egy átfogó kép bemutatására, arról az európai társadalomról, amelyik annyi megpróbáltatáson ment keresztül, és amelyik a mai napig az állandó változások korát éli, amelyiknek egy újonnan jött identitással kell szembenéznie, megbirkózni, azonosulnia. A dolgozatomnak nem célja egy határozott álláspont kialakítása, csupán olyan fejtegetéseket szeretnék összefoglalni, amelyek egy laikus vagy egy szakavatott olvasó számára is ösztönzőleg hat azok továbbgondolására, esetleg határozott vélemény kialakítására. A dolgozatom leginkább hasznos szellemi barangolás.[3]

1.2. Az identitás mint fogalom

Az identitás fogalma igen felkapott, divatos napjainkban; számos tanulmány, esszé készült, mindegyik különböző megvilágításból. A fogalmak sokrétűsége azért létfontosságú, mert identitás egyszerre része a szociológiának, pszichológiának, néprajznak, történelem-és politikatudománynak, de a sor még ezzel sem teljes. Több tanulmány és értekezés is a címébe emeli e szót, anélkül hogy érdemlegesen beszélne róla. Vannak, akik kevésbé tartják

[2] Az európai öntudat írói, Petőfi Irodalmi Múzeum és Kortárs Irodalmi Központ, Budapest, 1999. p.7. Martonyi János: Európa egységesülésének folyamatáról
[3] Az európai öntudat írói, Petőfi Irodalmi Múzeum és Kortárs Irodalmi Központ, Budapest, 1999. p.7. Martonyi János: Európa egységesülésének folyamatáról

fontosnak, azonban az azonosságtudat kutatása és átlátása ebben a sokféleségben igenis fontos és hasznos, hiszen a nemzet, politika, identitás összefügg. Ebben az új helyzetben pedig a sor bővíthető: összefügg az Európai Unióval is. A dolgozat pedig pont erre kíván rávilágítani: az európai társadalom öntudata, hogyan illeszkedik az Európai Unió „nemzetébe", hogyan függ össze az európai identitás az Unió által képviselt politikával. Az identitás fogalmának tisztázása nem könnyű feladat, abból kifolyólag sem, hogy ennyi tudományág részese. Az eredeti latin szó egy összetett szó: id- entitás. Az id a személyes névmás egyes szám semleges nemű harmadik személye, tehát ő. Az entitás jelentése pedig nem más, mint lét, lényeg, valóság. Az identitás legfőbb sajátossága abban áll, hogy minden dolog, élőlény, ember csakis önmagával lehet azonos. Ezt nem kell elismerni, szükségszerűen van, nem tud nem lenni. Valahová tartozás, csoporthoz tartozás pedig nem más, mint az identitásunk. „Az ember alapvető igénye, hogy biztonságban és boldogan éljen azokban a közösségekben, amelyeknek élete során tagjává válik. Ilyen közösség a család, a barátok, az iskola, a sportcsapat, de a vallási közösség, a nemzet és az Európai Unió is." [4] Az egymástól távol álló vagy éppen rokontudományokban megjelenő identitás- fogalmak között egy párhuzam mindenképp vonható. Adott személy én-tudata, önazonossága a kollektív identitásformák alkotói. Elsősorban ugyanis, identitásunk megtalálása azt az önazonosságot fejezi ki, azt az öntudatot, amely alapján mi magunk besorolhatóvá válunk egy kollektívába, egy csoportba, egy fajba, egy népcsoportba, egy nemzetbe. Végső soron pedig ez az identitás, kialakulásának a célja. A valahová tartozás. A dolgozat lényegi elemeként szükségszerű, hogy mint létrejövés, vagy valamivé válás legyen értelmezve. „Az identitás soha nem valamilyen teljes és befejezett meghatározottság, olyannyira nem, hogy még a halállal sem válik véglegessé, hiszen mindig lehetőség van a post mortem átértékelésre, és vannak olyan identitások is, amelyek kifejezetten a halál révén válnak valóra (pl. a mártírok)."[5]

1.2.1. Megközelítések

Az identitás fogalma az elmúlt fél évszázad alatt kivételes karriert futott be, azonban általánosan vett meghatározása nincs. Erik H. Erikson egy probléma megoldását keresve jutott el fogalmának megalkotásához. Az identitás azonosulás. „Az ember csatlakozik ahhoz, amit a legközelebbinek érez". Bodó Barna szavaival élve az identitás befogadás' Charles Taylor

[4] Koller Boglárka: Nemzet, identitás és politika Európában, L'Harmattan Kiadó, Zsigmond Király Főiskola, 2006, p. 45.
[5] http://tarstudszotar.adatbank.transindex.ro/?szo=31 2010.05.11

pedig önértelmezésként fogja fel. Pontosabb megfogalmazásban: „Az identitás adott közösséghez való kötődés, amely közös jellemzőkön, értékeken, sorson, érdekeken alapul, és bizonyos azonosságot képvisel egy népcsoporton belül… az azonosság olyan kérdéseket vet fel számunkra: Kik vagyunk? Kik akarunk lenni? Vagy Mit akarunk?”[6] Shakespeare szavaival élve: Ki mondja meg végre, hogy ki vagyok?[7]

Minden kétséget kizáróan egyike korunk legmeghatározóbb társadalomtudományi témájának, melyet többféle aspektusból szemlélhetünk. Tény, hogy az elmúlt időszakban kivételes karriert futott be, mint fogalom, azonban általánosan megfogalmazott jelentése nincs. A sorra napvilágot látó meghatározások, egymást követő fogalom- és struktúraelemzések ellenére sem sikerült átfogó paradigmát adni, ami arra a sejtésre adhat okot: az ez irányú kutatások további újdonságokra, magyarázatokra deríthet fényt.

A konkrét megfogalmazás hiányának ellenére abban egyetérthetünk, az identitásválasztás, identitásépítés egy állandó folyamat- a változó világban identitásbeli egyensúly nincs, minden nap meg kell hoznunk, meg kell teremtenünk. Hódi Sándor szavaival élve: „az identitás az egyén aktuális interakcióiból, teljesítményéből előálló „helyzeti önmeghatározás”, s mint ilyen, másként nem képzelhető el, csak mint szüntelenül változó, „vibráló- fluktuáló” folyamat”.[8] Az identitás tehát alapvetően befogadás. Egy olyan befogadás, amelynek hosszú folyamat van. Ez a befogadás örömteli, így válhatunk valami részesévé, egy folyamat láncszemévé. Ilyen folyamatnak is nevezhető európaivá válni, európai nemzetiségűnek vallani magunkat, nemzeti identitásunk, hovatartozásunk mellett vagy helyett egy új önazonosságnak helyet adni. Így lehetünk akár európai nemzetiségűek is, egy olyan újonnan kialakuló európai társadalom részesei, amelyet az Európai Unió elképzel tagállambeli állampolgárai számára.

1.2.1.1. Egy közelebbi megfogalmazás

„Az identitás, a társadalmi azonosságtudat jelenségköre a maga legáltalánosabb alakjában az egyén és társadalom közötti viszony pszichikus közvetítésére vonatkozó tények egy jelentős csoportját foglalja magában.”[9]Az identitás kulcsfogalmait a legegyszerűbben Pataki Ferenc munkássága, kutatása mentén határozhatjuk meg. A Széchenyi-díjas magyar

[6] Palánkai Tibor: Globalizáció- Civilizációk-Európa http://www.matud.iif.hu/02jun/palankai.html 2010. 05. 08.
[7] Shakespeare, William: Lear Király, fordította: Kosztolányi Dezső, Budapest, Révai K., 1943. p.
[8] Hódi Sándor: A nemzeti identitás zavarai, Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1992. p. 7.
[9] Pataki Ferenc: Identitás, személyiség, társadalom- Az identitáselmélet vitatott kérdései, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987, p. 12.

szociálpszichológus szerint az identitás kategóriája abban a metszéspontban helyezkedik el, ahol az egyén társadalmi reprodukciója és a „társadalmi részrendszerek reprodukciója" találkozik.[10] Az identitás kutatása elsősorban az egyén, vagyis az individuum és közösség kapcsolatának aspektusából történik. Egyéni azonosulásunk, hovatartozásunk akarva-akaratlanul beágyazódik a szociális, csoportos identitásba. Az egy közöshöz való tartozás során, egy csoportba, fajba, azonos kultúrához való tartozás során ugyanis a kultúra elsajátítása során tesznek szert identitásukra.

1.3. A nemzeti identitás

Az európai identitás jobb megértéséhez szükségeltetik a nemzeti identitásról, a nemzeti hovatartozás érzéséről is beszélni. Az Európai Uniót olyan államok alkotják, amelyek mind önállóak, függetlenek, saját nevük, zászlajuk, anyanyelvük, himnuszuk, némelyik országnak még egyedi fizetőeszköze van, amelyek nem utolsósorban identitásteremtő hatással is lehetnek az adott ország állampolgárai számára. Az állampolgároknak állampolgárságukkal megegyező identitástudatuk van. Ők a magyarok, az olaszok, a belgák, ők a görögök vagy éppen a németek. A nemzeti identitás megfogalmazása viszont nem ennyire cicomátlan. "A nemzeti identitásnak valami olyannak kell lennie, amit a nemzet egyedül alkot, egyénivé teszi, a többitől megkülönbözteti" [11] A nemzeti identitás az egyének a nemzethez, mint a legfelsőbb közösséghez kötődő interaktív, reflexív kapcsolata, aminek az alanyai a nemzet állampolgárai, amelyiknek behatárolható kerete van, ahol az identitásformálás egyik statikus struktúráról a másikra való váltást jelenti, ahol az identitások fajtái között hierarchia van. [12] Az elsődleges nyelvi-kulturális és politikai önmeghatározás volt a nemzeti identitás. A nemzethez tartozás méltóságtudatot ad az egyén számára. Azt a méltóságot, ami egyben biztonságot is nyújt számára, hogy egyenlő társ azokkal, akik egy határon belül húzódnak meg vele együtt. „A

[10] Pataki Ferenc Identitás – személyiség – társadalom. In Szociálpszichológia. Szöveggyűjtemény. Válogatta: Lengyel Zsuzsanna. Budapest: Osiris, 1997. 513.; vö.: HEWSTONE, M. – STROEBE, W. – CODOL, J-P. – STEPHENSON, G.: Szociálpszichológia. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 1997. 431.: „azonosságtudatunk szorosan kapcsolódik különféle csoporttagságainkhoz."

[11] Dolezal, Bohumil politikai jegyzetei, A nemzeti identitás és a nemzeti program http://bohumildolezal.lidovky.cz/mg/mgu005.htm 2010.05.09.

[12] Koller Boglárka: A poszt-nemzeti identitás- struktúra dinamikus modellje, Az Európai Uniós állampolgárok azonosságtudatának vizsgálata alapján, PH.D. értekezés http://www.lib.uni-corvinus.hu/phd/koller_boglarka.pdf 2010.05.11.

nemzeti jellem ráadásul nem az egyes egyén, hanem egy egész gyakran nagyszámú embercsoport tulajdonságait tételezi” [13]

1.3.1. A nemzeti lét - a nemzeti tudat

A nemzeti identitás taglalása elengedhetetlen feltétele annak, hogy ez a dolgozat egy laikus ember számára, az európai identitásról, annak jobb megértéséhez bázisként szolgálhasson. A későbbiekben megfogalmazott európai társadalom kollektív önazonosságában a legfőbb közös az egyének nemzeti identitása. A jövőre szóló európai identitást is ennek mintájára kívánják felépíteni az EU „alkotói”. A nemzeti identitás jobb megértése végett a nemzet fogalmát is tisztázni kell. „A nemzettel kapcsolatos definíciók kiemelik, hogy a nemzet nyelvi, kulturális, gazdasági és politikai közösségek, a kapitalista termelési módhoz kötött, a polgári fejlődéssel létrejövő- egyúttal a polgári fejlődés feltételét jelentő- sajátos képződmény, amely a gazdasági, kulturális és politikai szempontból integrálja és homogenizálja a tradicionális társadalmak széttagolt tömegeit.„[14]A mai modern nemzeteket etnikai, nemzetiségi csoportok hozták létre annak idején. Az az érzés, ami az „édes anyanyelvhez, az „ősök földjéhez” köt minket. „A nemzet kifejezés mélyen a népek kultúrájában és történelmében gyökerezik, és magában foglalja identitásuk alapvető elemeit.”[15] Smith szerint a nemzeti identitás mindig valamilyen politikai közösséghez kötődik, és a nemzeti identitás az alábbi elemekből tevődik össze: közös történelmi terület, közös mítoszok és történelmi emlékezet, közös tömegkultúra, közös jogok és kötelezettségek, közös gazdaság, ahol az egyének területi mobilitással rendelkeznek.[16] Tehát egy olyan állam, amelyiknek összetétele etnikai szempontból homogén.

A nemzetállamok kialakulásának mélyebbi kutatásába nem kívánkozom belefolyni, a feudális keretek kialakulásának kezdetéig visszanyúlni. Valamennyi eredethagyomány úgyis hasonló. A nép egyszer csak felbukkan vagy valahonnan jött, és meghódítva az ottani őslakosokat, nagy és erős államot alapít. A nemzetté válás viszont nem értelmezhető csupán kollektív nemzettudatra alapozó ideológia alapján. A közös származás ténye vagy akár annak a tudata nem teremt nemzetet. [17] Az állam szerepe volt kiemelkedő a közös identitás kialakításában, ugyanis ő szabja meg a politikai, gazdasági vagy éppen a társadalmi

[13] A csoportjelenségek pszichológiája, Szociálpszichológiai szöveggyűjtemény, szerk.: Dr. Pataki Ferenc, Solymosi Zsuzsanna, Kézirat, Tankönyvkiadó, Budapest, 1972, p. 248.
[14] Hódi Sándor: A nemzeti identitás zavarai, Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1992, p.29.
[15] Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése, 1735 (2006) sz. ajánlás – A nemzet fogalma
[16] Smith, Anthony D. : National Identity. Penguin Books, London, 1991,p. 14.
[17] Ágh Attila: Világtörténelem és nemzeti fejlődés, Világosság, 1983. 8/9. szám

szerveződések körét. A nemzeti ideológia vagy éppen a nemzetté szerveződés tehát csak egy kiindulópontja a nemzeti identitásnak. Az azonos nyelvet beszélők vagy azonos szokásokkal rendelkezők csoportjában a közös eredethite minden bizonnyal régen kialakulhatott,[18] és a nemzetiséghez fűződő érzés, lojalitás véleményem szerint a nemzet, mint ősi, természetes közösség, sajátja, és nem az elmúlt 10- 20 évben végbement gazdasági, politikai és kulturális változások terméke.[19] Ettől függetlenül egy nemzet léte nem feltétlen vonja maga után a nemzeti tudatot, az egy hosszú folyamat.

Annak kialakítása pedig véleményem szerint egy olyan folyamat, amit tudatosan és direkt eszközökkel befolyásolhatóak. Így akár az Európai Uniónak is, mint a nemzetállamok felett álló intézményesült forma legnagyobbika Európában, képes lesz, a maga identitásteremtő eszközeivel, a későbbiekben a társadalma kollektív identitástudatát kialakítani, illetve az azonosulni vágyók számára a lehetőséget megteremteni.

1.3.2. Átalakuló nemzeti identitás?

A modern világban a személyiség sokféle identitásának még volt összetartó ereje, a hierarchia legtetején pedig a nemzeti identitás állt. A globális folyamatok révén viszont, a határok egyre inkább szélesedő jelenlétével a nemzeti önazonossággal kapcsolatos elbizonytalanodás is egyre gyakrabban üti fel a fejét. Ennek az elbizonytalanodásnak, változásnak egyik szembetűnő példája lehet Magyarország 1989-es változása. A rendszerváltás idején a változások arra késztetett bennünket, hogy elgondolkodjunk saját helyzetünkön, Európához való viszonyunkon, identitásunk esetleges változásán. A rendszerváltás idején az első demokratikus kormányzatok politikusai is úgy gondolkodtak, hogy hazájuk nem kevésbé tartozik Európához, csak a szovjet érdek megpróbálta elzárni onnan. Ebből kifolyólag pedig egyértelmű volt az Unióhoz való csatlakozás, arra hivatkozva, hogy a megosztottságot fel kell számolni. Az újonnan alakuló demokratikus kormányoknak viszont meg kellett érteniük, hogy az EU már egy új történeti realitás, kemény érdekek által összerakott, jogilag is intézményesült világ. Hazánknak is észre kellett vennie, hogy nagymértékben igazodnia kell a már létrejött közösség viszonyaihoz.

Napjainkra a csatlakozás óta sok minden változott, még nagyon sok mindennek kell megfelelnünk, a kritériumokat teljesítenünk.

[18] Hódi Sándor: A nemzeti identitás zavarai, Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1992, p.38.
[19] Hódi Sándor: A nemzeti identitás zavarai, Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1992, p.27.

A csatlakozással egy időben az európai identitáshoz való viszonyunk nem lett megoldva. Mi több, ez csak egy plusz „teher". A gazdasági és politikai integráció önmagában véve is komoly kihívás, amelyet még jobban kikezd a regionális és etnikai csoportazonosságok erősödése. A fő kérdés ebben a tekintetben, hogy „ki is vagyok tulajdonképpen, hogy definiálom magamat, azonos azzal, hogy milyen közösséghez tartozónak tekintem magamat."[20]Az identitásunk nem eleve adott, nem nevezhető természeti adottságnak. A normákat már csecsemőkortól tanítják, és a későbbiekben is megszerzett, megszenvedett kulturális különösség lesz, ami tapasztalatból és társadalmi kölcsönhatások folyamatából alakul ki. Ezek a normák tanulhatóak, az Európai Uniós ismeretkör tanítása is egyre inkább kiterjedt. Az oktatás szerepe ebben az új helyzetben pedig meghatározható lehet.

1.3.2.1. Az identitás kihívásai

Az identitást nem lehet állandóként felfogni. Az identitás folyamatosan változik, nap, mint nap új kihívásokkal kell szembenéznie. Az ember önmagáról alkotott képe a 21. századra egészen sajátos természetű. Megrendült és elbizonytalanodott a világnézeti, ideológiai, nemzeti, etnikai hovatartozásában, sőt még a nemi hovatartozása is nagymértékben megkérdőjeleződött. A helyzet olyannyira elmérgesedett, hogy a mindennapi ember számára megkérdőjeleződni látszanak az egyszerű értékek, a racionalitás, a lényegiség, a közösségi és erkölcsi értékrendek. A mindennapi életünk egyre inkább megragadhatatlanná válik. A globalizáció folyamata megállíthatatlan. A korlátok, határok lebomlását mindennapi jelenségnek kell vegyük. „Globalizált világ, globális kihívások és ezekhez szorosan kapcsolódó globális megoldások mindennapjaink metaforái. Ezekkel állnak ellentétben a nemzeti – olykor a nemzetiségi – válaszok, amelyek az esetek többségében szembehelyezkednek a globálissal, ugyanakkor a kettő között nem találjuk az európai identitást, amely csillapítja (esetleg erősíti) a szembenállást."[21] „Az elidegenedés-elszemélytelenedés, elmagányosodás- széleskörűvé válásával a közösségi viselkedési jegyek… megváltoznak, érzelmi tónusukban gyengülnek, halványulnak… a közösség megtartó szálai is elvékonyodnak, könnyebb a leszakadás, a meglévő integrációs kereteken való érzelmi kívül maradás."[22] Ebben a helyzetben kell képesnek lennünk egy olyan identitás

[20] Bayer József: Európaiság. Politika és morális kultúra, Áron Kiadó, Budapest 2006, p. 24.
[21] Nemzetiségi- nemzeti- európai identitás, Konferencia kiadvány, A SZTE-JGYPK Felnőttképzési Intézetében 2008. november 12-13-án tartott konferencia előadásai, szerk.: Szirmai Éva, Újvári Edit; Merkovity Norbert: Európai Identitás. A netpolgárok válasza egy nem létező fogalomra.
[22] Hódi Sándor: A nemzeti identitás zavarai, Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1992. p.23.

kialakítására, megtartására, ami által egy közöshöz vagyunk képesek tartozni, a múlt, a szellemi és kulturális örökségünket képesek leszünk megtartani, úgy, hogy a jelenben korhű legyen, a jövő kérdéseire pedig válaszként is használhassuk. Gyökereink identitását megragadni és úgy alakítani a jelen kihívásaira, hogy méltó legyen az európai identitás szellemi és kulturális hagyatékához; ez az igazi kihívása mindennapjainknak.

Az identitás kihívásai jelen vannak, buktatóival sorra találkozunk mindennapjainkban. A mi feladatunk pedig, hogy ezekkel megbirkózzunk, ahhoz, hogy helyt tudjunk állni ebben a gyorsan rohanó világban. A nemzeti identitás átalakulása természetes folyamat, ugyanis identitásunk kialakítása egy állandó, soha véget nem érő folyamat. „Minden embernek annyiféle identitása van, ahány társadalmi csoporthoz tartozik, ahány strukturális szint és vonatkozási keret révén azonosul másokkal."[23] Ebből kiindulva tehát a nemzeti identitásunk igenis változik, átalakul, akár az új európai történések hatására, akár függetlenül attól. Amennyiben pedig kialakul az európai öntudatunk is, amennyiben azonosulni tudunk vele, tisztán kell lássuk, az idő előre haladásával az is éppúgy változni fog.

Ebben a dolgozatban nem a nemzeti identitásunkra kívánom a hangsúlyt fektetni, csupán arra érdemesnek tartottam, hogy említést tegyek, ugyanis elsődlegessége mai napig meghatározó Magyarországon, éppúgy, mint más országokban. Ugyanis „az ember hétköznapi életének legegyszerűbb tényeiből kiindulva azoknak az identitáskereteknek tulajdonítanak elsőbbséget, amelyek tárgyi és személyi vonatkozásban konkrétak." [24]

Az pedig még máig tisztázatlan kérdés, vajon az európai nemzetiség, az európai kollektív öntudatunk, a nemzeti identitás mellett vagy helyett jön-e létre. Vajon az európai identitás felépülhet-e a nemzeti identitás mintájára? Vajon létezik olyan euronacionalizmus, olyan Európa-tudat, amely támogatná egy szupranacionális Európa demokratikus legitimitását? Bár a tagállamok állampolgárai egyre nagyobb számban támogatják az integrációt, igazi közös európai identitás még nem alakult ki. Az európai történelemben a közös kulturális tradíció viszont igen, de ez még kevés egy közös politikai identitástudat kialakításához. Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolására viszont csak az európai önazonosság tisztázása után lehet kísérletet tenni.

[23] Hódi Sándor: A nemzeti identitás zavarai, Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1992, p. 10.
[24] Hódi Sándor: A nemzeti identitás zavarai, Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1992. p.19.

„Nem államok szövetségét teremtjük meg, hanem embereket egyesítünk." /Jean Monnet/

2. Európai identitás és az Európai Unió

2.1. Létezhet- e?

Önmagunkat nem csak annak tekinthetjük, amik vagyunk, hanem annak is, amivé válni szeretnénk. [25] Leon Wieseltier Againts Identity című művét ezzel a megállapítással kezdi. Ezzel az állítással egyetértésben nem is kívánok a kettős identitás jelenségével foglalkozni, abban a tekintetben, hogy létezik- e vagy sem. Az ember egyszerre több identitást tudhat magáénak. „… minden egyes ember saját örökségének és származásának produktuma, a mai modern demokráciákban az ember különféle kulturális irányvonalakkal gazdagíthatja saját identitását.„[26] Így az európai identitást a nemzeti identitás mellettinek értelmezem, nemzeti önazonosságunk mellett európainak is vallhatjuk magunkat, amennyiben tehát azzá szeretnénk válni, amennyiben létezik az európai identitás, az európai öntudat, amelyikről a dolgozatomban értekezek.

Minden társadalomnak ki kell alakítania a kollektív identitását. Ez alól az Európai Unió sem képez kivétel: nem vonhatja ki magát saját identitásának keresése alól. Ezt pedig csak úgy képes kialakítani, ha a figyelmét erőteljesebben a szellemi horizontra összpontosítja. Az európai identitás először is nem más, mint a közös történelemből fakadó származás. Az EU identitása a jelen tapasztalataiból, kontinensünk szétszakítottságából, a nemzetek közötti konfliktusainak megszűnéséből, Európa népeinek egy közös rendszerbe való integrálásából és élni akarásából tevődik össze. [27] „Az identitás kérdése alapesetben nem feltétlenül merül fel problémakánt, kihívásként, de válsághelyzetek vagy azok lehetősége, illetve a társadalom változásai, új irányzatai megkérdőjelezhetik vagy átértékelhetik az előzőleg megformálódott önazonosságot (példaként említhetjük a globalizáció jelenség, mely viszonylagossá tette a nemzeti identitások addig meg nem kérdőjelezett dominanciáját). „[28] Európai Uniós taggá, az integráció részesévé válni pedig pont egy ilyen társadalmi változás, ami igencsak

[25] Bodó Barna: Az identitás egyetemessége, Polis Könyvkiadó, Kolozsvár 2004, 6. Az adott identitástól a kapott identitásig, p. 111.
[26] Fehér Könyv a kultúrák közötti párbeszédről, „Egyenlőként együtt élni méltóságban", Az Európai Tanács külügyminisztereinek 118. miniszteri ülésén indított program, Strasbourg, 2008. május 7., p.16.
[27] Hochleitner-Scleich: Die Aufnahmenfähigkeit der Europäischen Union- Az Európai Unió befogadóképessége, Europa Nova, Nr. 2. p.64.
[28] Vasánszki Eszter: „Mi európaiak…" Az európai identitás megléte és kérdőjelei napjainkban, A BGF Kereskedelmi, Vendéglátóipari, és Idegenforgalmi Kar, Európa Tanulmányok szakirány hallgatója. A cikk szakdolgozatának átdolgozott változata. Témavezető: Koller Boglárka

megkérdőjelezheti az addigi nemzeti önazonosságot. Egy olyan identitással találja szemben magát az egyén, amivel vagy tud azonosulni vagy nem.

Ennek az identitásnak a meghatározásához nem elég csupán az elmúlt 50 év kezdetéhez visszanyúlni. Az európai öntudat sokkal régebben kialakult sajátossága az öreg kontinensnek. A gazdasági integritás a 20. század vívmánya ugyan, de az európai eszme egészen a középkorig nyúlik vissza. Robert Schumann 1950. május 9-én, a Montánunióról szóló közzétett javaslata a következő képen hangzott: „mindenki számára nyilvánvalóvá teszi majd a kultúránk közös alapjait és fokozatosan ahhoz hasonló köteléket hoz majd létre, amelyekből nemrégiben az egyes nemzetek kikorbácsolódtak. Ez a gondolat lesz majd az erő, amely elől leomlik minden akadály”.[29]

Az identitás az ember sajátossága. Olyan sajátosság, ami egy életen át alakul ki, változik, átalakul. Identitásunk kialakulásához pedig olyan határok kellenek, amin belül biztonságban érezzük magunkat, amin kívül tudjuk hova húz a szívünk. Így van ez az európai identitással is. A legtöbb tanulmány ömlesztve beszél európai identitásról, anélkül, hogy tisztázná, mit is jelent valójában, melyik terület sajátossága, egész Európára vagy csak az Európai Unió tagországaira vonatkozik.

A legegyszerűbb magyarázat a dolgozat tekintetében is, véleményem szerint, ha az európai identitásról az Európai Uniós tagországok állampolgárainak hovatartozása kapcsán beszélhetünk. Az Eurobarometer[30]felmérései is kizárólag az uniós állampolgárokra vonatkozik, kizárólag a tagállamokra terjed ki tevékenysége. Minden bizonnyal az elmúlt évek tanulmányai is ilyesfajta identitásról értekeznek, közölnek tényeket, sejtetnek előrelátásokat. Az Európai Unió európai identitásáról. Az Európai Unió állampolgárainak hovatartozásáról, az Európai Unió lakosainak önazonosságáról.

Popularitása miatt is tartottam fontosnak a témakörrel, témával foglalkozni. Állást kell foglalni, van-e jövője volt-e értelme az Európai Uniónak. Arra a kérdésre keresem a választ, hogy az integráció lényege, vagyis az egy egész, az Európai Unió megteremtésével, az egy közösséghez tartozás elméletével menyire tudunk azonosulni, mennyire azonosultak eddig az emberek. Létezhet-e ebben a sokszínűségben egy közös értékrend?

[29] Schumann, Robert: Európáért, Pannónia Könyvek, Budapest, 1991, p. 27.
[30] Az Európai Unió tagállamaiban évente kétszer végzett közvélemény-kutatás neve.

2.1.1. Egymás mellett

Az európai identitás megfogalmazására, uniós szinten, először 1973-ban került sor, egészen pontosan a Koppenhágai deklarációban. [31] 3 pillér alapján vázolta fel: az első pillérbe a közös örökség és közös érdekek, vagyis a keresztény vallás és polgári értékrend került. Az integráció melletti elkötelezettséget foglalja magába a második pillér, míg a harmadik a 3. országok felé tanúsított szolidaritást és kötelezettségvállalást jelöli meg. Ennyi év távlatából elmondható, a mai napig az Európai Unió napirendi pontja a harmadik országok segítése. Hogy mi történt az első két pillérrel? Történt-e valami? Vagy csak átalakult?

Az európai identitás fogalmának deklarálása után sem egyszerű létbeli kérdéseinek tisztázása, illetve az egyén identitástudatai között elfoglalt helye. A sokdimenziós azonosság miatt egyszerre kötődhetünk kisebb helyi vagy regionális közösségekhez vagy akár egy olyan szélesebb közösséghez, mint akár az Európai Unió.[32] Az pedig, hogy melyik az erősebb, melyik a legmeghatározóbb egy újabb olyan krízishelyzet lehet, amelyikkel az egyénnek szembe kell néznie, amennyiben azonosulni szeretne vele. Amíg csak a nemzetállamok léteztek nem volt probléma, abban a tekintetben, az identitások hierarchiájában melyik foglalja el a vezető pozíciót az egyén életében. A nemzeti önazonosság volt az identitáspolitikák szervező közepe. [33]

A vitatott kérdésre több, nagyon szemléletes válasz is született. Jose Miguel Salazar szerint a helyi, regionális, nemzeti, európai identitások, mint matrjoska babák illeszkednek egymásba.[34] Koller Boglárka az „identitások hálójáról" beszél, ahol az identitások, mint a háló csomópontjai helyezkednek el. Az egyén így kötődésének megfelelően változtatja helyét. Ezeknek a megállapításoknak megfelelően tehát a nemzeti és európai identitás megférhet egymás mellett.

Más megközelítésben, a világverseny és a kooperáció globális rendszerében Európa egyre inkább, mint egy sajátos identitással rendelkező egység jelenhet meg, és szépen lassan kezdi háttérbe szorítani a nemzetállami identitás domináns szerepét. Az európai fejlődésnek egy újfajta feszültséget kölcsönözve ezzel. [35]

---

[31] European Communities: Declaration on European Identity, in Bulletin of the European Communities, December 1973, No 12,p.118–122.
[32] Palánkai Tibor: Globalizáció- civilizációk- Európa, http://www.matud.iif.hu/02jun/palankai.html 2010.05.12.
[33] Bayer József: Globalizáció, európai integráció és nemzeti identitás. Politikatudományi Szemle, 1999. No. 1, p. 33. http://www.matud.iif.hu/02jun/palankai.html 2010. 05. 12.
[34] Salazar, Jose Miguel: Social Identity and National Identity. In: Worchel, S., Morales J.F., Paez, D., Deschamps, J.C. (szerk.) Social Identity. SAGE Publications, London, 1998.
[35] Münch, Richard: Az Európa-projekt, Jószöveg Műhely Kiadó, Budapest 2001, p. 107.

2.1.2. Európai értékek

„Az európai emberekről, mint egy reális közösségről sokféle diskurzusban lehet beszélni, és mivel újraalakuló közösségről, valamint konceptről van szó, mindegyiknek megvan a maga létjogosultsága."[36]

Az ember identitásának meghatározásához értékekre van szüksége. Olyan értékekre, amelyekre hivatkozhat, büszke lehet, és meghatározhatja múltját, jelenét, jövőjét. Olyan értékekre, amelyek alapján egy közöshöz vagyunk képesek tartozni. Értékek, értékrend nélkül nehezen élhetjük mindennapjainkat, nehezen reagálhatunk a világ kihívásaira. Az európaiság eszméjével sincs ez másképp. Ezekről beszélve pedig egyértelmű, hogy ezt csak összehasonlításban tehetjük más földrészekkel, azok értékeivel.

A görög- római- zsidó- keresztény művelődésből származó hagyományainkra, örökségünkre a leginkább illő jelző az egyetemesség. Az értékrend, amit mi európaiak képviselünk- a keleti térség egyik képviseletében- Ausztrália számára, illetve egy amerikainak az értékrendjétől nem sokban térhet el, hiszen ha a történelmet vesszük alapul, ezek a kontinensek működését is olyan alapelvek hatják át, amelyeket először Európa fogalmazott meg. Ilyen tekintetben szívesen vallom magam európainak, egy olyan nemzetiségűnek, aminek az értékrendje világszerte meghatározó. Ebből következően tehát az identitásunk csak megközelítés kérdése lenne és csupán megközelítése kérdése szintén az Európai Uniós identitás?

2.1.2.1. A keresztény vallás, mint az európaiság egyik ismérve

„Európa a megkérdezettek többsége számára teljesen természetes módon egy földrajzi fogalom, ugyanúgy, ahogy Európa kulturális identitását nem lehet elválasztani keresztény hagyományaitól."[37] Karikó Sándor szerint is az európaiság összetevői közül a vallás az, ami alapján Európa népe leginkább egység képében jelenik meg. [38]

Európát a történeti vallások hozták létre, amelyek közül a kereszténység szignifikáns jelenléte egyre erősödött. A valóságban is érvényesülő, teljes értékű egységet mindig is a vallás adta. A mindennapi viselkedés szintjéig áthatja a keresztény vallás az életünket. Európa

[36] Európaiság és filozófia, szerk.: Egyed Péter, Pro Philosophia Kiadó, Kolozsvár, 2009, p. 9.
[37] Hochleitner-Scleich: Die Aufnahmenfähigkeit der Europäischen Union- Az Európai Unió befogadóképessége, Europa Nova, Nr. 2. p.65.
[38] Karikó Sándor: Az európaiság mint az individuum méltósága, in: Európaiság - Politikai és morális kultúra (szerk. Karikó Sándor), Budapest: Áron Kiadó, 2001, p. 129–139.

területén az elsődleges identitásteremtő momentum is ez volt. Abban az Európában, ahol a kultúra több gyökérből táplálkozva alakult ki. Abban az Európában, ahol jelen volt a római jog, a germán, szláv, finnugor, kelta és latin népek, ahol a zsidó kultúra mellett az iszlám is gyökeret vert. A vallási és kulturális sokszínűség ellenére is képes volt a keresztény vallás győzedelmeskedni a többi felett. Ez pedig „nem véletlen, hiszen Európa volt az első kontinens, amit átfogott a kereszténység teljes, sokoldalú öröksége, megteremtve ez által a kereszténység által formált egységes kultúrát."[39] A keresztény vallás olyannyira áthatotta az európai társadalmait, hogy tanításaiból származtatják az európai humanitás tárgykörét, vagy éppenséggel az emberi jogok rendszerét. Pogyebrád György, cseh huszita király is a keresztény vallás alatt egységesülő európai közösséget képzelte el. Magyarország tekintetében kiváltképp jelentős a kereszténység összetartó ereje. Annak a népnek vagyunk fiai és lányai, amelyiknek első királya, Szent István akkor alapított keresztény államot, amikor szomszédjaink körében, illetve egész Európában erősen megfogyatkozott a keresztény hívők száma. Az akkor kapott egység olyannyira sikerült, hogy még mindig élünk, nemzetet alkotunk.

Általánossá válásának ellenére politikai egység alkotására soha nem volt képes, az 1054-es nagy kelet-nyugati egyházszakadás pedig máig hatóan osztotta meg a kontinenst. Az Európai Unió alkotmány szerződésének szövegezésekor is széles körű vita folyt arról, megjelenjen-e és ha igen, milyen formátumban az a kereszténység, amelyet Európa, az Európai Unió elsődleges örökségének tekintendő. Az unióban élők döntő többsége aktív hívőként vagy kulturális hovatartozásának megjelöléseként, de azonosul a keresztény vallással, tehát az európai tudat kialakításában az unió népe számára, mint ebben az aspektusban, mindenképp identitáserősítő eszköz.

Ahogy az Európai Unió alkotmányával kapcsolatos vita is mutatja, megjelenjen- e, és ha igen milyen formában, a keresztény vallás, összetartó ereje nem feltétlen elsődleges szempont, elsődleges identitásteremtő eszköz. Az EU „alkotói" sem hisznek a vallás elsődlegességében. Bevallom, az egységre való hivatkozás tekintetében elsőként sorolnám Európa ismérvei közé, de azt is mindenképp számításba kell venni, hogy a 21. században akár a globalitásnak is betudva, a szabad vallásgyakorlat mára elcsökevényesedett, kevesen élnek annak gyakorlásával. Az átlag értékrendje változik, egyre kevesebben élnek szabad vallásgyakorlásukkal, és ha mégis, a táguló, globális térben egyre inkább teret kapnak az új „hóbortok", az újonnan kialakuló vallások. Ilyen vagy olyan formában ugyan azonosulunk a

[39] Bodó Barna: Az identitás egyetemessége, Polis Könyvkiadó Kolozsvár, 2004, p. 53.: Jürgen Habermas által felvetett kérdés

keresztény vallással, de ez kevés lesz a későbbiekben a most alakulóban lévő európai társadalom jövőbeni összetartására.

2.1.2.2. Egy új érték

Az idők folyamán az egymás mellett élésre, illetve az egymás elleni acsarkodásra is okot adott, az az erős identitás, amely a kulturális, morális és társadalmi értékeken alapszik. Európa különbözősége, népek, nemzetek sokszínűsége az eltérő kulturális, morális és társadalmi értéken alapszik. A nemzeti identitás, a nemzetiség napjaink fontos kérdései közé tartozik, annál is inkább, mivel az egységesülő Európa egyesek szerint nem kedvez az e fajta identitás megőrzésében, amitől oly sokan tartanak az Európai Unió keretein belül.

A kutatása, meghatározása illetve a fejlesztése, építése a fejlett civilizációk sajátossága, abba az irányba ható hajtóerő, aminek a segítségével közös szellemi, kulturális és morális értékeinket tisztázhatjuk. Kontinensünket, az Európai Uniót is elsősorban szellemi-kulturális vívmányként határozhatjuk meg. „És végül, szintén nagy jelentőségű volt a közös európai értékek kikristályosodása. Az integráció eddigi menetében és jövőjében is döntő szerepe van a morális tényezőknek és értékeknek."[40]

Az Európai Unión belüli közös, azonos identitás kialakításának tekintetében a fejlett civilizációk előfeltétel adott, a kérdés, hogy ezek a civilizációk, nemzetek annak az irányába kívánnak-e tovább haladni, hogy ezt a közös európai identitást elérjék, hogy akár sajátjuknak tekintsék. Ehhez pedig a történelmi gyökereink újrafelfedezése mellett szükség van a változások, az új történések felismerésére. A saját múlttal, kultúrával a hátunk mögött képesnek kell lennünk felismerni mások, más népek értékrendjét, szemléletmódját, amivel, ahogyan ők a világot látják; képesnek kell lennünk leszámolni előítéletünkkel, hogy bátrabban vállalkozhassunk arra, hogy az ebből adódó előnyöket egy közös cél felé vezető úton hasznosíthassuk. Ezzel is akár egy új európai értéket teremtve.

[40] Együtt Európában- Múlt, jelen, jövő, szerk.: Dr. Pánovics Attila, Egyetemi tanulmányok, Budapest, 2009, Paczolay Péter: Európa, a sokféleség egysége, p. 11.

2.2. Európa

2.2.1. Európa- európai egység

Története akkor kezdődött, amikor Agénor föníciai király lányát Europét, a főisten, Zeusz, fehér bika képében elcsábította és Kréta szigetére vitte. Megszülte Minószt, Kréta első uralkodóját. „A névadó, Europé a mai földrajzi Európa területétől messze, Keleten született, és csak utána érkezett „Európába". [41] Az ez irányú néveredeztetés azonban minden bizonnyal valószínűtlen.

Európa területén a Római Birodalom volt az első egységbe szervező államhatalom. Az európai egységgondolat megjelenése innentől kezdve sok-sok évszázadon keresztül jelen volt. A mai értelemben vett Európa kifejezés a XVII. században jelent meg először. Ennek, a mai értelemben vett kifejezésnek a kialakulásában pedig nagy szelet köszönhető Voltaire, francia filozófusnak, „aki meghatározott területhez kötött, közös múlttal, közös kulturális hagyományokkal és hasonló hatalmi-politikai berendezkedéssel rendelkező államok csoportját értette Európán"[42]A dolgozatomban nem kívánok mélyebb fejtegetésekbe belemenni, hogyan alakult az egység gondolata egészen az ókortól, csupán általam vélt legfontosabb momentumokra, érdekességekre térek ki a következő pár mondatban, illetve fejezetekben.

Így vagyok Jeremy Bentham 1789-es javaslatával kapcsolatban is, ami nem az első elképzelés volt, miszerint Európának szüksége lenne egy közösen felállított európai parlamentre és döntőbíróságra, de Bentham elképzelése az egységről egy olyan kooperációt vetített elő, ami a ma működő Európai Unió egészét áthatja. Ez a működési elképzelés pedig nem más volt, mint ami a nemzetek fellépésén, együttes munkáján alapszik. Claude-Henri Saint Simon a 17-18. század fordulóján, úgy vélte, ezeknek az államoknak demokratikus, parlamentáris politikai rendszeren alapuló köztársasággá kell válniuk és egy, a parlamentek felett álló egységes európai parlamentet kell létrehozni. A két gondolkodó elképzelései korántsem voltak elképzelhetetlenek.

Hosszú azoknak a történelmi személyeknek a sora, akik a kontinensünk helyzetéről terveket szövögettek, legfőképp a békevágy keretében, hogyan is lehetne a népek, nemzetek között olyan erős szövetséget létrehozni, amely száműzné a háborút nemzetközi viszonylatban. A különálló nemzetekből álló Európa egyesítésére a modern nemzetállamok előtt már történtek kísérletek. Többféleképpen próbálták az egységet megvalósítani, egyesek a

[41] Arató Krisztina- Koller Boglárka: Európa utazása, Integrációtörténet, Gondolat Kiadó, Budapest 2009, Előszó- a királylány utazása, p.11.
[42] http://www.mandula.net/klorisites/kl_fzs_euegyseggondolat.html 2010. 02. 22.

gyengébb államok beszipolyozásával, mások dinasztikus kereteken belül gondolkodtak. Az első komolyabb elképzelés Pogyebrád György cseh huszita király nevéhez köthető. Az egységet, a közös azonosságtudatot a kereszténységben látta. Számos nagy Európa-egységhívő, többek között Charles de Saint-Pierre, de Lafayette márki, Immanuel Kant, Napóleon, Sain-Simon gondolatai is hatással lehettek Viktor Hugo-ra, aki a békés együttműködésén alapuló nemzetek egyesítését képzelte el, megelőlegezve azt a fogalmat, ami a mai 21. század slágertémája, az identitás Európában. [43]

2.2.1.1. Nemzetállami törekvések

Ennek az elméletnek, az egység gondolatának mond ellent a 18-19. század történései. A nemzetállamok kialakulása. A 19. század volt az a század, amelyikben fokozatosan erősödtek, egyre nagyobb hatalomra tettek szert, nagyobb birodalmaktól való elszakadásukkal illetve kisebb, önálló államok egyesítésével. Az érzelmi alapokon túl egyértelművé vált az értelmiség előtt az a felismerés, hogy homogén nemzeti viszonyok keretein belül képzelhető el leginkább a demokrácia. A nacionalizmus egyre inkább ütötte fel a fejét, az államok nemzeti öntudata egyre inkább előtérbe került. Ez a század az, amire a leginkább jellemző a nemzeti identitás kialakulása. Az államok egyedüli érdeke volt hatalmuk növelése, kontinensen innen és túl. Ez a folyamat vezetett egyenesen az első világháborúhoz, ami Európa ellen elkövetett legfőbb bűn volt.

2.2.2. Kollektív európai öntudat kezdetei

A világháborút követően, a 20. század második felében az egyesült európai rendszer gondolata újra felmerült, azzal a különbséggel, hogy a nagy európai eszmék helyett, az európai identitás kezdte el foglalkoztatni a kutatókat. A nagy gondolkodókat ismét arra a humános gondolatmenet felé terelte, miszerint egy megoldás tűnik hatásosnak a kínok, háborúk, hatalmi harcok és arrogáns vetélkedés ellen: az európai konföderáció. A nemzetállami identitás helyébe egy összeurópai identitást kell helyezni.

Richard Coudenhove- Kalergi a Páneurópai Mozgalom megalapításával próbálta felhívni a közvélemény figyelmét elgondolásaira. Viktor Hugohoz hasonlóan egy európai Európáért száll síkra, demokratikus kereteken belül képzelte el a népek egyenrangúságát.

[43] J. Nagy László: Az európai integráció politikai története Maxim Könyvkiadó, Szeged, 2002

Kalergi olyan Európát képzelt el, ahol a nemzetek együttesen, nemzetiségtől függetlenül alkotnak egy egészet, tiszteletben tartva népeinek nyelvi- és kulturális különbözőségét. Kontinensünk az egyediségét sokszínűségében látta. Aristide Briand, Franciaország akkori miniszterelnöke a Népszövetség gyűlésén mondott beszédet az európai nemzetek föderációja elképzeléséről. Miniszterelnöki hivatásából adódóan országa külpolitikaijának egyik programjává tette ezt az elképzelését.

A változást a megtorpanás hozta. A nagy gazdasági világválság, a fasizmus terjedése, a második világháború kirobbanása megakasztotta ezeket az elképzeléseket, illetve ezek megvalósítását. Nemzetek, nemzetek ellen harcoltak, nemzeti identitásuk nevében, akaratuk érvényesítése érdekében. Hol lehetett volna, közös azonosságtudatról beszélni Európa-szerte azokban az időkben, melyben Adolf Hitler a nemzetiszocialista, fajgyűlölő vezér próbált világuralomra törni, hatalmát pedig olyan ideológia szerint kiépíteni, melyben a nemzetek között különbséget tesz.

2.3. A haladás útján

Az integrációs folyamat magva, kiindulópontja, illetve a hajtóereje végig az európai népek élni akarása volt. A kontinens két világháború sújtotta terület, így az akár magától értetődő elképzelés volt, hogy a jövő nemzedékei számára, gyerekek, unokák számára olyan életre teremtsenek lehetőséget, ami nyugodt, kiegyensúlyozott és lehetőségekkel teli. Az újjáépítés iránti óhaj és egy esetleges következő háború megakadályozása voltak a legfőbb célok. Európa-szerte összetartás lett úrrá, az ezt megelőző időkhöz képest, egységesen léptek fel a nemzetek, népek, egy cél érdekében. Az egységet pedig egy unió képében látták. „Ennek az egységnek a külső szervezeti formája az Európai Egyesült Államok, kelesztő kovásza és összetartó ereje pedig az európai kultúra, annyira, amennyire az valóban elevenen ható egyéni fejlődés és közösségi haladás.” [44]

Az integrációs folyamat elsődleges célja pedig az volt, hogy a Közösség felülemelkedjen a hatalmi politizáláson, ami a leginkább jellemző volt az európai nemzetállamokra. Ennek az Európai Uniónak a politikai küldetése pedig az kell legyen, hogy Európa népeinek egy még szorosabb szövetsége jöjjön létre.

[44] Rókusfalvy Pál: Az Európai integráció emberi tényezői és a nevelés, Valóság 97/11, p. 30.

2.3.1. A megvalósulás

Ha az európai identitást meg szeretnénk érteni, akkor az Európai Unió fontosabb szerződéseiből kell kiindulnunk. Az ehhez vezető utat a különböző szövetségekben látták, hogy olyan közös intézményeken alapuló szervezetet hozzanak létre, amely egyrészt a további háborúkat akadályozza meg, és végre feloldja Németország és Franciaország közötti ellentétet. Hat, nyugat- európai ország e célból vezérelve hozta létre az Európai Szén- és Acélközösséget, írták alá 1957-ben az Európai Gazdasági Közösséget és az Európai Atomenergia Közösséget létrehozó két Római Szerződést. A későbbiekben külön létrehozott Közösségi intézményeket összevonták és Európai Közösségek elnevezést használták. Az Európai Unió gazdasági értelemben mindinkább egységessé vált. [45]

A mai Európai Unió két párhuzamos folyamat révén alakult ki. A szerkezeti fejlődés és az intézményi változások révén az államok között végre kialakulhatott egy szorosabb kapcsolat. Egyre több hatáskör került nemzetek fölötti szintre, ami az unió mélyítése. „A szupranacionalitás (nemzetekfelettiség) mibenlétét leegyszerűsítve úgy határozhatjuk meg, hogy valamely államok fölött álló nemzetközi entitás az államokra nézve kötelező jogi normákat állapíthat meg."[46] A második folyamat az Európai Közösség bővítése, az Unió szélesítése. Azt viszont nem szabad elfelejteni, hogy az Európai Unió bővítésével egy időben nem jár együtt az európai identitás. Identitásteremtő szempontból, illetve az unió fontosságának szempontjából mérföldkőnek tekinthetjük az 1993-as Maastrichti Szerződést. Az Európai Közösségből Európai Uniót teremtett. Az identitásalkotás egyik legkézzelfoghatóbb momentumát adta, az Eurót. Azt a devizát adta, később valutát, amellyel a már euró zónába tartozó államok lakosai nap, mint nap találkozhatnak, sokkal inkább kézzelfogható számukra, hogy európaiak, egy közös alá tartoznak, más államokkal együtt. A 2001-ben aláírt Nizzai Szerződés habár a várakozástól elmaradt, de vitathatatlan a jelentősége abban a tekintetben, hogy lehetővé tette az Európai Unió keleti irányú bővítését, volt szocialista blokk csatlakozását. Ezzel megteremtette a politikai és kulturális dimenzió megerősödését. A keleti bővítéssel az unió sokszínűségét, kulturális változatosságát szélesítette.

A Lisszaboni Szerződés az Európai Unió működésének hatékonyabbá tételének a célzatával került aláírásra 2007 decemberében. Kinyilvánított törekvése, hogy az

[45] Münch, Richard: Az Európa projekt, ford., előszó Balogh István, Jószöveg Műhely Kiadó, Budapest, 2001, Az Európa projekt (Úton az európai társadalom kialakulásához?) p. 111.
[46] Együtt Európában- múlt, jelen, jövő, szerk.: Dr. Pánovics Attila, Egyetemi Tanulmányok, Budapest, 2009, Bodnár László: Az Európai Unió mint különleges nemzetközi szervezet

Amszterdami és Nizzai Szerződés megkezdett folyamatait lezárja, ezzel is megerősítve az Unió hatékonyságát és legitimitását. A Lisszaboni Szerződés az európai társadalomra gyakorolt hatása leginkább abban szembeötlő, hogy állást foglal a polgárközpontúság mellett, egy demokratikusabban működő Európai Unió mellett voksol, és rendelkezésivel is igyekszik elérhetőbbé tenni a mindennapi ember számára Brüsszelt, vagy éppen Strasbourgot.

2.3.1.1. Szélesedő EU

„Németország egységesítése és az Európai Közösség megerősödése, valamint Kelet-Európa nyugatra fordulása és az Európai Közösség belső piacának kialakulása már korábban is jelezte, hogy az európai gazdasági növekedés mindenkorábbinál nagyobb földrajzi teret fog át.” [47] A szerződések által végigkövethető, hogy az Európai Unió a kezdetektől törekedett, elkötelezett volt a közös identitás megteremtésére. Elsődlegesen gazdasági egységesülés mentén létrejövő EU számára egyre nagyobb jelentőségű a közös döntések meghozatala, illetve annak problematikája. Ezzel párhuzamosan pedig a lojalitás, az európai szolidaritás kérdésköre is napirendi pontja lett. És ami ebből következvén kérdésessé válik: sikerül-e az európai kulturális identitás alapjaira építve egy közös értékrendszert és világszemléletet kialakítani? Az egyre inkább kiszélesedő EU, gazdasági és politikai folyamatokon át elérkezett egy olyan pontjához, amikor már foglalkoznia kell azzal, milyen folyamatok mennek végbe, mi változik az egyes nemzetek és csoportok kulturális identitásával. Azzal az örökséggel, ami meghatározta az emberek orientációját. Szembe kell néznie azzal, hogy a soknemzetiségű Európa helyébe egy új európai nemzetállam léphet. [48]

A jelenleg a világot uraló nagyhatalmak, az Európai Unió, az Egyesült Államok és Japán hármasa közül az EU mindinkább, mint sajátos identitással rendelkező egység jelenik meg, aminek következtében a nemzetállami identitás a háttérbe szorul, így adva táptalajt az európai fejlődés egy újfajta feszültségének. Ahhoz, hogy az Európai Unió stabilan jelen legyen a nemzetközi politikában, a nemzetközi viszonyokban, számtalan külső és belső feladattal kell, hogy szembenézzen. Ki kell alakítania azokat a politikai álláspontokat, saját érdekeit szem előtt tartva, amelyek mentén szerepelni kíván a nemzetközi porondon. Ehhez pedig egy olyan belső magabiztosságot kell elérnie, ami nem alapulhat máson, mint saját

[47] Münch, Richard: Az Európa projekt, ford., előszó Balogh István, Jószöveg Műhely Kiadó, Budapest, 2001, Az Európa projekt (Úton az európai társadalom kialakulásához?) p. 107.
[48] Münch, Richard: Az Európa projekt, ford., előszó Balogh István, Jószöveg Műhely Kiadó, Budapest, 2001, Az Európa projekt (Úton az európai társadalom kialakulásához?)p. 111.

természetén és az identitáson. A magabiztosságára pedig mi adhat leginkább okot, ha nem az a sikeres együttműködés, ami az ez után létrejövő- a világ számos pontjának, országai számára- gazdasági együttműködések alapját képezi vagy csak követendő példaként szolgál. Ugyanakkor fel kellett ismernie, hogy az integráció gazdasági területen tett fejlődése nem elég a kiteljesedéshez. Az Unió egyik sajátossága is ebben rejlik, hogy képes volt időben tudomására jutnia annak, hogy az egyidejű intézményi kiépülés elengedhetetlen részét képezi a fejlődésnek. Nyilvánvaló, hogy mára a politikai szolidaritás és a kultúra tekintetében is egységet alkot. Ezt pedig a közös kulturális identitásra és világszemléletre alapozva kísérli meg továbbfejleszteni. „Az Európai Unió több egy politikai képződménynél."[49]Egy olyan ötvözet, amelyet a közös eszmék, gondolatok, célok, intézmények hatnak át, kovácsolja össze az európai embereket. Ezeket az összetevőket pedig akár egy címszó alatt is összefoglalhatjuk; európai identitás.

2.3.2. „Polgárok és országok Uniója"[50]

Európán belül a közös kultúrának és történelemnek köszönhető az az identitás, amelyet európai identitásnak nevezhetünk. Ugyanis az Európai Unió nem csupán az államok összefogása, hanem ezeknek a tagországok állampolgárainak uniója is egyben. Ezért is egy elsődleges célja az Uniónak, hogy ne csupán egy államszövetséget hozzon létre, hanem az európai polgárok egy jól működő társadalmát is.

Az identitástudatunk fejlődése hosszú folyamat. Kisgyermekkorban indul, és olyan én-tudat alakul ki, amihez még sok kell, hogy európai lelkiismereti megszilárdulás legyen. Az - család, otthon, születési hely, táj, országrész, ország, haza, régió, majd földrész- út hosszú, de végig kell járni. „Csak igazi lokálpatriótából lesz jó hazafi, s a nemzeti műveltség és kötődés nélkül európaiság sincsen. Ugyanígy hazafiság nélkül értékalkotó világpolgárrá sem fejlődhet senki, legfeljebb gyökértelen kozmopolitává silányodhat." [51]

Egészen új keletű az európai identitás problematikája, ugyanis a mi közös európai kulturális közegünk ez idáig nem kívánt pontos megfogalmazást. Mára viszont az Unió komoly külső és belső kihívásokkal néz szembe, amihez szükséges az a fajta összetartozás, melyben az európai társadalmak megegyeznek azokban a közös pontokban, amelyek által

[49] Hochleitner- Győri- Kitta- Stadler: Europäische Werte& Identität- Európai értékek& identitás, Europa Nova Nr. 1, 2007, p. 24.
[50] Hochleitner- Scheich- Die Aufnahmenfähigkeit der Europäischen Union- Az Európai Unió befogadóképessége, Europa Nova Nr. 2. p.13.
[51] Rókusfalvy Pál: Az Európai integráció emberi tényezői és a nevelés, Valóság 97/11, p. 34.

magukat és másokat szemlélni tudnak. Olyan újfajta identitással kell szembesülniük, ami csupán fél évszázadra tekint vissza, azoknak az embereknek, népeknek, melyeknek évszázadok óta önálló azonosságtudatuk van.

Ahhoz, hogy az Európai Unió meg tudjon birkózni ezekkel a külső és belső kihívásokkal, olyan szolidaritásra van szükség, amely képes az Unió leglényegesebb tartóoszlopának lenni. Az európai lakosságnak a sokszínűségben éreznie kell, hogy valamilyen módon összetartoznak, a szellemi és kulturális örökségünk egy górcső alá tartozik. Az ehhez vezető utat viszont tovább akadályozza, hogy ez egy olyan kihívás ebben a globalizált világban, amelyhez nap, mint nap fel kell nőnünk. De abban már bizonyosnak kell lennünk, hogy az európai integrációs, egység folyamat mára megfordíthatatlan, de az európai identitás szilárdságához még számos erőfeszítést kell tennünk.

2.4. Az Európai Unió intézményeinek „hatékonysága”

2.4.1. Intézményi megközelítés

Az integráció gazdasági aspektusból példaértékű. A nemzetállam kereteit túlhaladó együttműködés és szolidaritás a gazdasági kooperációtól indult. Jelenleg a „politikai támogatáson át az európai jóléti rendszerek kiépítéséig és az egyenjogú európai polgárok közösségének létrejöttéig terjed”[52]. A közösségépítésre az EU esetében is számtalan lehetőség kínálkozott. Az institucionalista identitásépítés modellje az intézményekre koncentrál, ennek megfelelően mindenekelőtt a polgárok részvételét szeretné megteremteni a különböző intézmények keretein belül. Ennek az elképzelésnek az igénye már a 70-es évektől jelen volt; hogyan lenne képes az egyének és közösség között egy közvetlen kapcsolatot kialakítani az Európai Unió.

Az EU sajátos intézményrendszere egyszerre a világ legbonyolultabbja, ugyanakkor példaértékű az ezen keresztül megnyilvánuló együttműködés. Az Európai Unió működése a demokratikus államok működéséhez hasonló. Így tehát az állampolgárok lojalitásától függ a politikai és intézményi rendszerek kialakulása, annak legitimitása. Az állampolgárok hűsége viszont a jól működő, érdekeiket maradéktalanul képviselő intézmények felé alakul ki.

A népszuverenitás klasszikus elve, amely szerint minden hatalom a néptől ered, európai szinten aligha teljesülhet, éppúgy nem, mint a hatalmi ágak megoszlása. Éppen ezért

[52]Münch, Richard: Az Európa projekt, ford., előszó Balogh István, Jószöveg Műhely Kiadó, Budapest, 2001, Az Európa projekt (Úton az európai társadalom kialakulásához?) p. 109.

az Európai Uniónak nincsen közvetlen legitimitása, csupán közvetett, vagyis egyes nemzeti parlamentek és kormányok legitimitásából vannak levezetve. A nemzeti fórumokon való aktív állampolgári felszólalás példaként szolgál az Európai Unió számára. És az egyre inkább intézményi szinten működő Európai Unió egyre több betekintést enged állampolgárainak, ezzel is unió-közelebbivé téve azt. Ezáltal pedig az állampolgárok kötődést érezhetnek, az intézményeket olyan aspektusból szemlélheti, hogy ennek akár aktív részesei is lehetnek. Az aktív részvétel, a közös ügyek megvitatása erősítené az európai identitást, az intézmények ehhez pedig csak a keretet biztosítanák.

2.4.2. Demokratikus deficit

„Az Európai Unió legnagyobb hibája, hogy minden témája ásításra ingerlő unalom." /Dahrendorf/ [53]

Az előző fejezet zárómondataiban vázolt elképzelés korántsem úgy alakult, ahogy azt szerették volna. Ahhoz, hogy a helyzet megváltozzon először is az Európai Parlamentnek igazi parlamenté kellene válnia, de a problémák sorát tovább is folytatom a következőkben. Ugyan 1979 óta az Európai Parlament tagjait közvetlenül választják az unió állampolgárai, de a demokratikus deficit problémaköre nem kerüli el az Európai Uniót sem. Elég csak a legutóbbi Európai Parlamenti választásokra gondolni. Minden bizonnyal ez volt az első olyan választás, amelyiken a parlamenti képviselőket soha ennyi tagországból nem választották, de a részvételt soha nem övezte ilyen érdektelenség, mint a legutóbb. Ezek a választások ugyanis szorosan összefüggésbe hozhatók a nemzeti választásokkal, az emberek nem következtetnek el a nemzeti érdekektől, az elsődleges preferenciákat, kormánnyal szembeni kritikákat is kifejezhet a választó. [54] Ez pedig mivel magyarázható a leginkább, mint a közösségi politika iránti érdektelenséggel vagy annak átlagembertől való távolságával. Napirendjén minden bizonnyal fontos kérdések szerepelnek, de az átlagember számára unalmas és irreleváns. Azokra a kérdésekre pedig, amelyek igazán érintené őket, mint például a munkanélküliség, a bevándorlás, a szociális ellátórendszerek, nem képes egyelőre választ adni.

A polgárok elidegenedését a demokratikus deficittel magyarázzák vagy éppen a demokratikus legitimáció és átláthatóság hiányával. A fokozatosan bővülő Unió egyre több tagot számlál, ezzel egyenesen arányosan pedig egyre több politikai, gazdasági feladatkör

[53] http://www.corvinusembassy.com/ep/index.php?page=7&corvina=7&content=72&level=3 2010.04.19.
[54] Fábián György- Fejes Zsuzsanna- Kovács László Imre: Választások az Európai Parlamentbe (1979-2009), Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2010, p. 323-341.

betöltésére lett hivatott. Feladatainak maradéktalan betöltésére viszont csak akkor lesz képes, ha valamennyi tagállama és azok állampolgárai érdekeit képviseli.

Mára olyan intézményrendszerré nőtte ki magát, amelyik minden politikai életterületre behatol. Jelenleg leginkább egy államszövetségnek felel meg, ahol a törvényeket a Tanács fogadja el, ami a tagállamok kormányainak képviselőiből áll, a közösségi ügyekben a kezdeményező szerepben a Bizottság a feljogosított intézmény. Külpolitikai, biztonsági- és védelempolitikával kapcsolatban a Tanács kizárólagos jogosítvánnyal rendelkezik, végrehajtás tekintetében. A Parlament a Tanáccsal határoz a Bizottság által előterjesztett törvénytervezetekről, onnantól kezdve pedig hatályossá is tehetik azt. Az Unió kormányzása tehát másként működik, mint nemzeti szinten. Csak az Európai Parlament képviselőit választják közvetlenül az uniós állampolgárok. A többi testülettel kapcsolatban a közvetett demokratikus legitimáció áll fenn. [55]

Az alkotmányos szerződés ugyan lépéseket tett már annak érdekében, hogy az Európai Unió demokrácia- eleme erősödjön, azáltal, hogy a Parlament szerepe egyre inkább érvényre juttatható, de ugyanakkor az a Parlament, amire szüksége lenne az Uniónak, még várat magára. Ha az Európai Parlament tényleges, Európa egészére vonatkozó pártprogramokkal jelentkezne, és amennyiben ezek mélyebben gyökereznének a civil társadalomban, a jelentősége is megnőne ez által. A demokratikus deficit leküzdése érdekében pedig további olyan eseményre kellene sort keríteni, amelyek nagyban hozzájárulnának ahhoz, hogy a tagállamok állampolgárai teljes egészében azt érezhessék, igenis ők irányítják az EU- t- még ha közvetve is- és hogy tényleg aktív részesei ennek az egésznek, azoknak a folyamatoknak, amelyek az egész Európai Unióra vonatkoznak. Az Uniónak olyan eszközökhöz kellene nyúlnia ez ügyben, mint a politikai diskurzusok, demokratikus projektek vagy éppen egész Európára kiterjedő viták, amelyeken az EU állampolgárai fel is szólalhatnak. Ilyen milliós nagyságrendű lakosságszám mellett viszont aligha megvalósítható ez a folyamat. Így továbbra is marad a képviselők általi képviselet, az államunk által diktált érdekek reprezentálása, ami valljuk be, nem feltétlen azonos a mindennapi emberek érdekeivel.

Annak ellenére, hogy az információk elérhetősége állandó és egyre növekvő, nem tudja helyreállítani az emberek bizalmát. Az állampolgárok kételkedése a politikai folyamatokban éppen elég ahhoz, hogy az információ halom ellenére, ne bízzanak ezen intézmények tevékenységében.

[55] Hochleitner- Scheich- Die Aufnahmenfähigkeit der Europäischen Union- Az Európai Unió befogadóképessége, Europa Nova Nr. 2. p.70.

2.4.2.1. Transzparencia

Az EU intézményei csak úgy lesz képes maradéktalanul az állampolgárok érdekképviseletére, ha ők maguk a polgár közelivé, átláthatóvá válik, aminek a demokratikus legitimációja a kulcsfontosságú.[56] Az átláthatóság kérdésköre pedig nem új keletű az Európai Unió történetében. 1991-ben Maastrichtban deklarációt is elfogadtak ezzel kapcsolatban, amely kimondja, hogy a döntéshozatali folyamatok átláthatósága megerősíti az intézmények demokratikus jellegét és a nyilvánosság beléjük vetett bizalmát.[57] EU szerte már 1991-től, Maastricht óta a köztudatban van, de maga a fogalom pontos meghatározása nehéz. „A demokratikus deficit tárgykörében az Unióban leggyakrabban a demokratikus kontroll erősítésének igényét, a felelősség és az átláthatóság elvének érvényre juttatását, és a bürokrácia ellenőrzésének megszigorítását szokták tárgyalni.” [58]

A transzparencia elve nehézséget jelent az Európai Unióban, az intézmények számára ez egy nagy kihívás. A Bizottságnak nyitottabbnak kellene lennie, jogalkotási javaslatainak kidolgozásakor, a Tanácsnak pedig egyetértésben az Európai Parlamenttel kellene működnie, egyenrangú döntéshozóként el kellene ismernie. A transzparencia és demokratikus deficit tárgykörével kapcsolatban felmerült a Tanács jogalkotói üléseinek nyilvánossá tételének az igénye. Annak ellenére, hogy a Közösség állampolgárai azonosulni tudnak annak stratégiai céljával, nem minden esetben képesek ezeknek az intézkedéseknek távlati céljait megérteni. [59] A transzparencia arra volt hivatott, hogy feltárják az Európai Unióban folyó ügyeket. Az átláthatóság a hatékony piaci működés mellett az állampolgárok intézményekbe vetett hitét hivatott szolgálni, ami szoros összefüggésben áll az Unió demokratikus deficitjével. Így akár maga mellé állíthatja az európai polgárokat. Az átláthatóság problémaköre ugyanakkor mégsem oldódott meg.

2.4.3. Bizalmi válság

Az integráció bővítési és mélyítési hullámainak köszönhetően mára az Európai Unió valóban egy egyedülálló, szupranacionális entitássá vált, de nem lett föderális állam. Ugyanakkor a már kialakult többszintű politikai és gazdasági rendszer túlmutat egy kormányközi együttműködésen. Ennek a működő politikai rendszernek a különböző csatornáin az unió

[56] http://www.corvinusembassy.com/ep/index.php?page=7&corvina=7&content=72&level=3 2010.04.19.
[57] Journal of Common Market Studies, Volume 32, No. 3, p. 357.
[58] http://www.sulinet.hu/panorama/eu/euszotar/d.htm 2010.04.28.
[59] http://www.corvinusembassy.com/ep/index.php?page=7&corvina=7&content=63&level=3 2010. 04. 29.

tagállamainak lakossága szólhat, felléphet, beleszólhat és meghozhatja a döntéseket, képviseltetheti magát. De vajon ez elég ahhoz, hogy a kb. 450 millió lakosa kollektív identitás részének érezze? Kialakulhatnak a lojalitás szálai?

Az unió belső struktúrája egyáltalán nem felel meg a nemzetállami politika alapján kialakult fogalmainak. Nem felel meg az intézményi felépítése a föderális felépítésű államok intézményeihez képest. A közösségi tér ugyanis leginkább „vigaszág"- ként jelenik meg. Ha az érdekeltek, a mozgalmak, a civil társadalmak elsődleges terepükön, a nemzeti kereteken belül, nem tudnak kellő mértékben támogatottságot szerezni, akkor keresnek pótlólagos támogatást a közösségi színtérben, európai üggyé gerjesztve érdekeiket. [60] Az egyik legfontosabb elv, amit Montesquieu óta ismerünk, és követni próbálnak az államok, a hatalmi ágak megosztásának eszméje. A törvényhozói, végrehajtói és bíráskodó halatom elkülönülése. Mára az Európai Parlament társ-jogalkotóvá lépett elő szinte minden kérdésben van relevanciája, a jogalkotás másik szereplője pedig az Európai Unió Tanácsa. A Maastrichti Szerződés számos újító rendelkezéssel lépett életbe, viszont a demokratikus deficit kérdésköre mai napig meghatározza a leginkább intézményi szinten működő Európai Unió mindennapjait.

Az uniót a tagállamok kormányozzák, de a kormányok érdeke általában nem azonos az általuk kormányzott emberek érdekeivel. Egyre nagyobb szakadék húzódik meg az Európai Unió és az emberek között. Ezt a szakadékot az Európai Parlament sem képes áthidalni annak ellenére, hogy ebből a célból hozták létre. Ugyanis a parlamenti választások tekintetében minden uniós állampolgár választható és választó lehet, ezzel is unió-közelibbé téve a rendszert. Nem sikerült megteremtenie azt a tekintélyt, ami általában a nemzeti parlamenteket megilleti, és így nem is lesz képes elérhetőbbé tenni az uniót az egyén számára. Kis tekintély kis befolyás.

Annak érdekében, hogy a polgárok brüsszeli folyamatokkal szembeni elidegenedésnek véget vessen az EU, szükség lenne arra, hogy a nemzeti parlamenteknek és kormányoknak, akár minden uniós üggyel kapcsolatban átfogó és folyamatos vitára, véleményalkotásra adjon teret. A hozzászólási jognak pedig evidensnek kellene lennie. [61]Az embereknek biztonságra, stabilitásra, foglalkoztatásra és jólétre van szüksége. Ilyen európai politika iránt van igény, amelynek a teljesítése még várat magára az EU részéről. Elérkeztünk arra a pontra, amikor

[60] Magyar és európai civil társadalom, szerk.: Csefkó Ferenc és Horváth Csaba, MTA RKK Dunántúli Tudományos Intézete Pécs- Baranyai Értelmiségi Egyesület, Pécs, 1999, Navracsics Tibor: Az Uniós állampolgárság és az európai civil társadalom p. 63-70.

[61] Hochleitner- Scleich: Die Aufnahmenfähigkeit der Europäischen Union- Az Európai Unió befogadóképessége, Europa Nova Nr. 2. p. 72.

maga az integráció folyamata, az egységesülő projekt már nem ad okot bizakodásra az állampolgárok számára.

A tények ellenére, miszerint van európai kultúránk, értékeink, hagyományaink tárháza, szembe kell néznünk azzal a ténnyel, hogy fennáll annak az esélye, hogy mindezek eltűnnek, elfakulnak. Ha ezek az értékek veszélybe kerülnek, azelőtt, hogy az integráció kiteljesedéséhez érnénk -az uniós állampolgárok büszkén európainak vallják magukat- az európai identitásról csak utópiaként beszélhetünk tovább. Számos társadalomtudós az irányú aggodalmát fejezte már ki, hogy az európai értékrend, eszmerendszer, kultúra fokozatosan rezervátummá szűkül. A mai pörgő világban beleolvad a globalizált, amerikanista világrendbe. „Mindenesetre indokoltnak tűnik eldönteni, hagyjuk-e végleg elveszni történelmi értékeinket… Tudjuk, a görög mitológia szerint Zeusz elrabolta Európét, a gyönyörű királylányt. Csöppet sem lenne ildomos s dicső számunkra, ha most tőlünk rabolnák el Európát.” [62]

2.5. Az Unió erőfeszítései

2.5.1. „Identitásteremtés”

Intézményi és jogi aspektusból szemlélve az európai identitás lépésről-lépésre haladt előre, folyamatosan telítődve tartalommal. Számos identitásteremtő eszközt is bevetett a közös öntudat kialakításában. Az intézményi megközelítése az identitás építésének számos kivetni valót hagy maga után, ahogy azt az előzőekben felvázoltam. Az Unió viszont nem nyugszik ezen a pontján. Intézményi úton kívánt kialakítandó közösségtudat mellett más eszközökkel is él, hogy az Európai Unió állampolgárainak tudatában kialakítsa a kollektív öntudat alapjait, vagy legalább annak lehetőségét biztosítsa. Az EU identitásteremtő eszközei szerintem direktek és tudatosak. Nem is lehet ez másképp. Szükség van olyan jelképekre, amelyek csak rá jellemzőek, és ezt hogyan is lehetne ezeket öntudatlanul és a véletlen folytán kialakítani? Az országok tekintetében természetes, hogy saját zászlóval, nemzeti dallal, himnusszal, címerrel, fővárossal rendelkezik. A sort számtalan olyan jelképekkel lehet folytatni, ami csak arra az országra vonatkozik. Így van ez az Európai Unióval is. Egy ilyen nagyszabású intézménynek a számára - mert véleményem szerint így lehet a legegyszerűbben megfogalmazni, megragadni az Európai Unió lényét- is természetes, hogy olyan jelképei

[62] http://mek.niif.hu/02000/02004/02004.htm#3 2010.03.09.

vannak, ami csak rá jellemzőek. Az EU direkt eszközei közé tartozik, a zászló: „A Közösség 1986-ban vette át az Európa Tanácstól a jól ismert zászlót, melyen kék alapon tizenkét, körformában elhelyezkedő, aranyszínű csillag a tökéletességet, teljességet szimbolizálja a tagállamok számáról függetlenül”[63] , a himnusz, mely az Európa Parlamenttől került átvételre, Beethoven Kilencedik szimfóniájának Örömódája. Európa közös ünnepnapja május 9.- a Schumann terv 1950. május 9-én történt kihirdetésének emlékére - e napon rendezvényeket szerveznek az állampolgárok számára Európa-szerte. A monetáris unióhoz már csatlakozott országokban az Euró, a közös valuta - talán az egyik legkézzelfoghatóbb, összetartozást tudatosító eszköz - amely nap, mint nap emlékeztet az európai egységre, egységes piacra, és a négy szabadság megvalósulására, különösen az unión belül de „külföldön” is.

2.5.2. Állampolgárság

Az Unió kapcsolatrendszere kiterjed éppúgy a tagállamokra, mint a tagállamok állampolgáraira. Egy jól működő civil társadalom van az európai országokban. Az elmúlt több mint 50 év az Európai Unió az élet minden területét átszövő szervezetté nőtte ki magát. Olyan szerződések sikereit köthetőek hozzá, amelyek megteremtették, pl. a közös piacot, az áru, a tőke, a szolgáltatás és a munkaerő szabad áramlását. Ezek már messze túlmutatnak a kezdeti célkitűzéseken; egy új európai identitás felé mutatnak, ami nem más, mint az európai polgár önazonossága. Az európai identitás alapjait pedig milyen szemszögből lehetne leginkább megközelíteni, mint az európai, uniós állampolgárság aspektusából. Az ilyen típusú koncepció illetve annak az elképzelése egészen az ókori rómaiakhoz és görögökhöz vezethető vissza. Az akkor működő rendszer alapján, a kiváltságosabbak részt vehettek a döntéshozatalban, a város, a közösség irányításában. A ma is használatos értelmezés a felvilágosodás korában alakult ki. „Az állampolgárság az egyén, a polgár (citoyen) és az állam közötti viszonyt jelenti. Azok az egyének, akik egy világosan körülhatárolt területen (államok határai) élnek, bizonyos az állam által számukra biztosított jogokat élveznek.”[64]A felvilágosodás korabeli intézményi és jogi alapon működő közösség önazonosságát kiegészítették nyelvi és kulturális identitáserősítő eszközökkel. Ezzel lehetővé vált a közösségi összetartozás más irányból való megközelítése. Európa közép illetve keleti részére, de még Németországra is viszont ennek a

[63] Vasánszki Eszter: „ Mi Európaiak…” Az Európai Idnetitás megléte és kérdőjelei napjainkban, EU Working Papers 5. évf. 3. sz. p. 76-79.
[64] Koller Boglárka: A poszt-nemzeti identitás-struktúra dinamikus modellje, Az Európai Uniós állampolgárok azonosságtudatának vizsgálata alapján, PH.D. Értekezés, Budapest, 2003. p. 56.

folyamatnak az ellentéte ment végbe. Hamarabb érezték magukat ezek a nemzetek egy górcső alattinak nyelvi és kulturális alapon, mintsem intézményi és jogi megközelítésben. Erre vezethető vissza, ami napig működő két elv, ami alapján az állampolgárság jogát származtatják. A vérségi elv (ius sanguinis) illetve a területiség elve (ius soli).

2.5.2.1. Az Európa Uniós állampolgárság

Az Európa Uniós állampolgárság a területi elv alapján kap létjogosultságot. A polgárok Európája elképzelésnek első szerződésbeli eleme már megjelent a Római Szerződés II. részében, „Az Unió állampolgársága" címmel. A polgárok Európáját építő folyamatnak hatalmas lendületet adott a Maastricht szerződés 8. cikke, ami bevezette az uniós állampolgárságot. Az EU- ban a meglévő polgári eredetű állampolgárság mellé úgynevezett uniós polgárságot is kapnak a tagállamok állampolgárai. Az EU, az identitás megteremtése tett lépéseiből láthatjuk, minden eddigi nemzetközi szervtől vagy államtól eltér. Ezzel az új lehetőséggel többletjogokhoz jutottak, tehát a meglévő állampolgárságot erősíti, kiegészíti, de nem lép a helyébe. A meglévő gazdasági jogok mellé jogokat és kötelezettségeket teremtett. A szabad mozgás és letelepedés jogával is bírnak az állampolgárok valamennyi tagállam területén. Mindemellett limitált politikai jogosultságot is teremtett, vagyis az Európai Unió polgárának joga van szavazni és jelöltként is részt venni a parlamenti választásokon. Unión kívüli országokban igénybe veheti bármelyik másik EU- tagállam diplomáciai és konzuli védelmét.[65] A jogokhoz tartozik továbbá, hogy petíciót nyújthat be az Európai Parlamenthez, illetve jogorvoslatért fordulhat az Európai Ombudsmanhoz is. Érdekessége, hogy a polgárok anyanyelvükön fordulhatnak a közösségi intézményekhez, és anyanyelvükön kaphatják is a választ. (Ami a tolmácsokat illeti, lesz bőven munkájuk, de semmiképp nem mutat egy szupranacionális politikai közösség felé.) Ezek a jogok csekély mértékűek ahhoz képest, mint amit a nemzeti állampolgárság ad, de ez a koncepció „mindenképpen mérföldkőnek tekinthető az egyén és a szupranacionális közösség közötti közvetlen kapcsolat megteremtésében „.[66] Az egyén és a közösség közötti közvetlen kapcsolat megteremtésében nagy szerepe van ennek az polgárságnak, hiszen azt hirdeti, hogy a tagállamok állampolgára egyben uniós állampolgár is. Ez egy igen merész elképzelés, aminek az identitásteremtő szándéka megvan, de vajon mennyiben változtatja ez meg az embereket, azok önazonosságát? Mennyire érzi magát másnak az egyén, mennyire vallja magát ettől sokkal inkább európainak? Ezek a jogok még

[65] Blutman László: EU-jog- működésben, Bába Kiadó, Szeged, 2004, p. 24.
[66] Koller Boglárka: Nemzet, identitás és politika Európában, L'Harmattan, Budapest 2006, p. 122.

messze elmaradnak a nemzet által biztosítottaktól, legfőképp ami a mennyiséget illeti. Tovább nehezítette az emberek „csalogatását" az unió felé az is, hogy ezeknek a jogoknak a világos és összeszedett deklarálása sokáig váratott magára, annak ellenére, hogy az Amszterdami Szerződés is nagy figyelmet szentelt a közösségi egyéneknek, hiszen az egész II. fejezete erről szólt. Ezzel a polgársággal talán természetessé válik, hogy egy ciprusi gyerek brit iskolában tanul, vagy egy magyar pályakezdő német cégnél helyezkedik el frissdiplomásként. Az uniós polgárság véleményem szerint egy jó kezdeményezés, számos előnyökkel, lehetőséggel. Talán képes lesz az idő előre haladásával a hozzá fűzött reményeket is beváltani és ez által erőre kap majd a többi identitásteremtő törekvése is az Európai Uniónak. Az uniós polgárság érdekessége, hogy maguk a törvényhozók is szükségesnek tartották megjegyezni, hogy európai nemzetiség nincs. Paradox a jelenség. Akkor mégis hova vezet ez az egész, ha akik „alkotják" se hisznek benne? Hiányzik az európai nemzet, a közös etnikai eredet, hiányzik az érzelmi telítettségű európai állampolgárság. „Közös identitáson alapuló egységes európai állampolgárság… nem reális elképzelés."[67] Legalábbis egyelőre; a leginkább gazdasági együttműködésen alapuló integráció viszont jó úton halad afelé, hogy mindezek a kísérletek ne legyenek reménytelenek.

2.5.3. Európáról, Európával, Európáért

Az egyén csak azzal tud azonosulni, amit ismer. Ebből az aspektusból kiindulva pedig az európai öntudat kialakításában az oktatásnak kiemelkedő szerepe van. A felnövekvő generációk számára az oktatás az, amivel Európa megismerhetővé válik, az Európai Unió elmúlt 50 éve. Az ezzel kapcsolatos viták érdektelenek a dolgozatom tekintetében, miszerint hogyan hatásosabb Európa megjelenítése az oktatásban, külön tantárgy keretében, vagy a többi tantárgyba beleszőve, mivel az európai történések oktatása csakis egy célt szolgál; megismerni az Európai Uniót. Európáról tanítani, Európával tanítani és Európáért tanítani; ez legyen az elsődleges cél. [68] A különböző tantárgyakban elrejtve átadott európai értékek, és európaiság könnyebben befogadható a tanulók számára. Az oktatás vagy a más országok, kultúrák nyelvek megismerésére szolgáló program az Európai Bizottság által támogatott Erasmus (31 ország részvételével), az oktatás és az egész életen át tartó tanulás európai

[67] Magyar és európai civil társadalom, szerk.: Csefkó Ferenc és Horváth Csaba, MTA RKK Dunántúli Tudományos Intézete Pécs- Baranyai Értelmiségi Egyesület, Pécs, 1999, Navracsics Tibor: Az Uniós állampolgárság és az európai civil társadalom p. 67.

[68] Az európai identitás pedagógiai összetevői, www.oki.hu/cikk.php?kod=2004-04-vt-Zarandy-Europai.html - 99k 2010.05. 02.

program része, az Erasmus Mondus, ami világszerte ismertté teszi az európai oktatás színvonalát, a Comenius, ami kiemelten támogatja pl. a multikulturális környezetben történő tanulást, amely az európai állampolgárság sarokköve. A fiatalok európai összetartozását alakító egyéb szervezetek például: az ELSA: Európai Joghallgatók Egyesülete, Aegee: Európai Hallgatók Egyesülete (42 európai országban). A teljesebb kép érdekében: „az AEGEE céljai közé tartozik egy egységes, előítéletektől mentes Európa létrehozása, emberi jogok és demokrácia védelme, határokon átívelő mobilitás növelése valamint az európai kapcsolatok építése, amiket csereprogramok, tréningek, nyári egyetemek keretében és különböző munkacsoportok működtetésével érnek el, és így minél több fiatal élhessen azon lehetőségével melyre a korábbi generációk annyira vágytak, és szabadon beutazhassa Európát."[69]- mindezek fontos európai identitást képző elemek, melyek az Európai Unión túl, Európa több államára is kiterjednek. Az egyre bővülő Unió egyre több tagállamot, egyre színesebb nemzeteket, kultúrát ölel fel. Ennek ellenére fel kell ismernünk, hogy ez még mindig nem elég a közösségi érzés, az együvé tartozás kialakulásához. Az egység tudatosításában elengedhetetlen lenne a kulturális integráció is. Ebben pedig kiemelkedő szerepet kell vállalnia az oktatásnak, a képzéseknek, mint pl. az Erasmus, ami a hallgatók mobilitását segíti elő, azáltal, hogy külföldi ösztöndíjakat biztosít számukra, vagy a Lingua, ami a közösségi idegen nyelvi oktatást segíti elő. A különböző ösztöndíjak legfőbb érdeme, amellett, hogy a diákok külföldre utaznak, egy új világot ismerjenek meg, új kultúrát, nyelvet, egy új rendszer részesei lehessenek. A polgárok Európája még gyermekcipőben jár, de észrevehetően számos közösségi jeggyel rendelkezik. Ennek egyik fontos jelképe pedig az uniós állampolgárság, amit lehet egyelőre fogyatékosságán élcelődni, de egy követendő elképzelés. Az uniós állampolgárok kötődéseire közvetlenül kérdező felmérés szerint kimutatható, hogy az európai dimenzió jelen van az egyének kollektív azonosságtudatában. A nemzeti és az uniós közösség együttlétezését mutatják ezek a felmérések.

2.6. Az emberi tényezők

2.6.1. Eurobarometer

Számtalan cikket, tanulmányt, könyvet lehet arról olvasni, hogy is működik az Európai Unió. Sorra hozza javaslatait, irányelveit, döntéseit. Számos törekvése van, mivel, miként lehetne

[69] http://www.aegee-budapest.hu/aegee/rolunk/ 2010.05.12.

még hatékonyabbá, működését még gördülékenyebbé tenni. Az közös európai identitás kialakításában is elkötelezett.

Amivel viszont személy szerint én kevesebbet találkozok ezekben a tanulmányokban, az, hogy akikért elsődlegesen van az egész rendszer, az EU, hogy látják, hogy élik át/ meg a közösségbeli létet. Ezek a személyek pedig mi vagyunk. Mi emberek, az Európai Unió tagországainak állampolgárai. Azok az állampolgárok, akik országainkat alkotjuk, azokat, amelyek az Európai Uniót. Nekünk hogy tetszik? Mennyit észlelünk belőle? Mennyire érezzük magunkénak? Az európai polgárok tudatában miként jelenik meg az EU? Ezekre a kérdésekre a legkönnyebben úgy kaphatunk választ, ha közvélemény- kutatunk. A 70-es évektől jellemző, a Közösség és egyén kapcsolatára közvetlenül rákérdező közvélemény-kutatások. Ez pedig nem más, mint az Eurobarometer felmérések, az Európai Unió tagállamaiban évente kétszer végzett közvélemény-kutatás neve. Először 1973-ban végeztek ilyen felmérést. A feltett kérdések egy része azóta is ugyanaz, de vannak olyanok is, amelyek konkrét felmérésekhez kapcsolódnak. Ugyan az Eurobarometer felmérések közül csak kevés foglalkozik konkrétan az identitással, de számos más felmérésből is következtetéseket vonhatunk le. Az állampolgárok identitástudata megnyilvánulhat abban, hogy az Európai Unióhoz, intézményrendszeréhez, jogrendszeréhez, a politikájához vagy akár a bővüléséhez miként állnak hozzá, vagy akár a parlamenti választásokon való részvételükben is megnyilvánulhat identitásérzetük.

2.6.1.1. A legfrissebb Eurobarometer felmérések

A 2009-es Eurobarometer felmérés alapján több mint a fele támogatta az Európai Uniót és ez az arány csupán 1%-kal kevesebb a 2008-as adatokhoz képest. Ha valaki az európai identitás egyidejűségét is feltételezi a felmérés alapján, tévúton járhat, hiszen hogy valaki támogatja-e v agy sem az Európai Uniót nem azonos az európai öntudattal. Az általam, az előzőekben, kifejtett véleményre a legfrissebb Eurobarometer felmérésekkel is bizonyítékul tudok szolgálni. Ugyan az utolsó két felmérés, nevezetesen a 2009 2. féléves és a legfrissebb 2010-es január- februári közvélemény- kutatások konkrétan nem kérdeznek rá az Európai Unió társadalmának egyéni, illetve kollektív öntudatára, de ahogy a fentiekben már említést tettem róla, az EU- hoz, illetve az intézményekhez, politikájához való viszonyulásból következtetéseket vonhatunk le. A legfőbb problémák, amelyek leginkább foglalkoztatják őket, a bűnözés, az adó, a terrorizmus és a munkanélküliség, aligha az Európai Parlament

hatékony napirendi pontjainak egyike, és amennyiben mégis, ezekre a kérdésekre aligha tud kielégítő választ megfogalmazni. (1. Táblázat) Ennek ellenére az intézményekbe vetett hit mégsem mutat olyan tendenciát, amire én számítottam. Közvetlenül arra a kérdésre, hogy milyennek tartja az Európai Parlamentet, a megkérdezettek jelentősebb része még jó dolognak tartja, korábban nem csalódott benne (3. Táblázat). Ami pedig konkrétan Magyarországot illeti, a felmérés alapján is az ENSZ után rögtön az EU intézményeibe vetett hit a legnagyobb, és csak azután következnek a hazai igazságszolgáltatók, a nemzeti parlament, a kormány és a pártok. A magyarok bizalma az Európai Unió intézményeiben magasabb százalékot mutat, mint az EU-átlag. Ami pedig a tagságot illeti, a 2008-as felméréshez képest megnőtt azoknak a száma, akik helyeslik, hogy Magyarország Uniós taggá lett. Ez immár 34%-ot tesz ki. [70]A nemzetekre való lebontása az Eurobarometer felméréseknek, általában véve azonos skálán mozog, ami az Európai Parlamentbe vagy az Európai Bizottságba vetett hit kérdését illeti. Csak, hogy néhány példát említsek, a belgák 62%-a korábban csalódott már az Európai Parlamentben, és 58%-a az Európai Bizottságban. Ez az arány nálunk, magyaroknál 60% illetve 50%, míg az angoloknál 25%-21%. Az EU-27-ek átlagát tekintve 50% és 46%. (3. Táblázat-4. Táblázat)Ami az Európai Uniós tagságot illeti, az uniós átlag szerint, 53%-a jó dolognak tartja és csak 15 % mondta, hogy az egy rossz dolog országára nézve. Érdekessége, hogy itt olyan országokat is megkérdeztek, amelyek még nem tagjai az Európai Uniónak; miként látják, az unióhoz való csatlakozásukat. A horvátok alig 24%-a tartja jó dolognak, míg a törökök 45%-a pozitívan áll a csatlakozáshoz. A makedónok többsége támogatja országuk integrálódását az Unióba. A törökök és makedónok közel azonos szinten vallották (19%-22%), hogy az Unióhoz való csatlakozásuk, se nem jó, se nem rossz. (2 Táblázat)A jövőre vonatkozólag, miszerint az Unió jövőjére hogyan tekintenek, a nagyon optimisták elenyésző számban képviseltetették magukat (EU27- átlag 8%). Ugyanilyen nagyságrendben nyilatkoztak a nagyon pesszimisták is, ami 6% tesz ki. Összesítésben mégis többen vannak, akik bizakodva, mint vészjóslóan látják az Európai Unió jövőjét. (6. Táblázat)A legfrissebb 2010-es Eurobarometer felmérése alapján, amikor is arra keresték a választ az állampolgárok számára mit is jelent az Európai Unió, a megkérdezettek legnagyobb százaléka, azaz 46% számára elsősorban a szabadságot. Az a szabadságot, amelyikben kedvükre utazhatnak, tanulhatnak vagy akár dolgozhatnak is. A négy szabadságelv tehát olyannyira nagy jelentőséggel bíró, hogy a mai napig, ezzel azonosulnak a leginkább az állampolgárok, ennek az előnyeit érzik a leginkább. Ami minket, magyarokat illet, számunkra is ezt jelenti

[70] http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb72/eb72_hu_hu_nat.pdf 2010.03.15.

elsősorban az EU, utána pedig az Eurót. Nyilvánvaló tehát, hogy ennek a devizának lesz leginkább identitásteremtő szerepe, amennyiben Magyarországon is ez válik a hivatalos fizetőeszközzé. Általánosságban mindegyik országban a megkérdezettek második legmagasabb arányban jelenti az Euro az Európai Uniót. (7. Táblázat)

„Az Európai Unió nem annak a generációnak a tulajdona, mely ma birtokolja a hatalmat Európában”[71]
Ez a generáció örökül kapta és nekik kell továbbadnia a jövő generációja számára.
„A jövő Európája ugyanis a ma ifjúságának az Európája” [72]

3. Kihívások

3.1. Közösségek Európája - a szuverenitás kérdése

Jól tudjuk, hogy szüleink, nagyszüleink életét nagyban meghatározta, hogy a határokat hol húzzák. Az integráció során kialakult egy újfajta rendszer, amikor a közösségek, egyének életében már nem a területi hovatartozás a legfontosabb. Ez az alapvető változás hozta azt a dilemmát, amit az integráció története se tudott feloldani. Hiszen Európának ma sincs egységes jövőképe, legalább kettő, de akár több elképzelés is jelen van. Meg kell értenünk, hogy a jövő Európája valószínűleg nem a nemzetek Európája, nem a nemzetek feletti Európa, sokkal inkább a közösségek Európája lesz és kell, hogy legyen. Ez a gondolatmenet lehet az, amely oldaná a területileg meghatározott állam mindenhatóságát. Ez persze nem zárja ki azt a tényt, hogy az állam ne lenne ennek a folyamatnak egy meghatározó részese.

A kérdés, ami a leginkább foglalkoztatja az államokat, úgy a lakosait is, hogyan tudják szuverenitásukat megtartani, a közösségek Európájában, az Európai Unióban. Arról van csupán szó, amit az államoknak meg kell érteniük, hogy a szuverenitásukat egy közösbe rakják, és közösen gyakorolják, mindenki a lehetőségeinek megfelelően. Látható, hogy demokratikusak a játékszabályok, előre meghatározott normák szerint folyik, a kisebb tagállamok is befolyásolhatják a döntéseket. Életbevágóan fontos döntéseket akár meg is akadályozhatják. A szavuk mindig meghallgatásra kerül. Így belül lenni sokkal szuverénebb lehet, mint kívül állni, amikor a döntéseket csupán csak követni lehet, ugyanakkor meghozatalukat csak hátra kötött kézzel kísérhetjük figyelemmel. A tagállamoknak fel kell ismerniük, hogy nem a szuverenitásukat ruházzák át, hanem a szuverenitásukból fakadó

[71] Hochleitner- Schleich: Die Auhnahmenfähigkeit der Europäischen Union- Az Európai Unió befogadóképessége, Europa Nova Nr. 2. p. 97.
[72] Rókusfalvy Pál: Az Európai integráció emberi tényezői és a nevelés, Valóság 97/11, p. 38.

hatásköröket. Különböző csatornákon át megszólalhatunk és meg is fogunk szólalni. Ez a lehetőség szintén új lehetőséget nyit a nemzetek számára. Véleményem szerint az unióba egységesen tartozunk nincs különbség, ki jobban ki kevésbé tagja, nincs alárendelt viszony a tagállamok között. A döntéseket együttesen hozzuk, együtt rendelkezünk a rendszerről, együtt próbáljuk elérni a fejlődését. A különböző nemzetek együttes munkája egy közös jövőért egy közös identitását teremthet meg.

3.2. Egzisztenciális kihívások

A polgárok a globalizáció kihívásaival összefüggésben olyan Európai Uniót képzelnek el, amely képes garantálni számukra a jólétet, a biztonságot. A legfontosabb kérdés pedig minden bizonnyal az, hogy az EU képes-e erre. A bővítési politikával kapcsolatban számos olyan kulcskérdés lát napvilágot, amelyek mára megkerülhetetlenek. Ezek pedig a fejlődő identitás kérdése, az Unió működő- és teljesítőképessége. Minden bizonnyal az Unió teljes kiteljesedése akkor ér célba, amikor európai polgárokról beszélhetünk, amikor az Unió tagországainak állampolgárai európai nemzetiségűvé válnak, a teljes kiteljesedés ebben valósul meg. Véleményem szerint ettől még távol állunk, amit a következőkben feltevéseimben fel is vázolok.

Az Európai Unió többdimenziójú válsághelyzetben van. [73] Az identitásválság mellett mély bizalmi és legitimációs válsággal kell szembenéznie. Az Unió elérkezett arra a pontjára, amikor már a jövőjéről szóló viták kezdődnek el. Ez a fajta vita pedig az európai közvélemény és az európai felelősségviselők széles körében kell, hogy lefolytatódjon. Már nem csak a jelenre, hanem a jövőt meghatározó európai továbbfejlődésre is összpontosítani kell. A jövőbeni célok az európai identitás alakulásában főszereplő. A teljes kiteljesedése az Európai Uniónak, miszerint az európai identitás kollektív önazonosságunk része legyen, még várat magára. Ezt mi sem mutatja jobban, mint azok a felmérések, amelyek közvetlenül arra kérdeznek rá, kinek mit jelent Európa, az Európai Unió. Ahhoz, hogy kialakuljon az a kollektív önazonosság, amelyiket európai identitásnak nevezünk, az Európai Uniónak számtalan változást kell kieszközölnie. Szükséges lenne egy többnemzetiségű demokráciára, igazi európai politikusokra, közös nyelvre. Vagy csak elég lenne, ha az Európai Unió elnökéről az állampolgárok szavazhatnának- ezzel is még inkább európainak érezhetnék magukat.

[73] Hochleitner- Scheich- Die Aufnahmenfähigkeit der Europäischen Union- Az Európai Unió befogadóképessége, Europa Nova Nr. 2 p. 55- 58.

3.3. Jövőbeli feladatok

Kezdettől fogva az Európai Unió, mint az európai népek sorsközössége, értelmezte önmagát. A Római Szerződésben azt a koncepciót fogalmazta meg, hogy az európai népek egyre szorosabb összefonódását teremtené meg. A modern társadalmak legalapvetőbb alkotóelvéhez jutunk el az identitás kérdésfeltevésével kapcsolatban. [74] A nemzeti mítoszokra való támaszkodás viszont nem elfogadható állásfoglalás az Unió részéről. Sokkal inkább a közös gyökerek megtalálására és a kollektív tudatosságra kell helyeznie a hangsúlyt. Ahhoz pedig, hogy egy önálló állami egység új formája jöjjön létre, ami a gazdasági-politikai válságok idején is megállja a helyét a tagállamok állampolgárainak teljes mértékben el és meg kell ismerniük, legjobb helyzetben pedig azonosulnia kell vele.[75] A dolgozatomban felvázolt európai identitás is a közös történelemből fakadó egységes származás tudatán alapszik. A kontinens belső szétszakítottsága és nemzetek közötti konfliktus megszűnésének, illetve az integráció egyre mélyülő jelenléte az, amiből az európai identitás összetevődik. Annak ellenére, hogy az uniós tagállamok között eltérő politikai, jogrendszerbeli, kulturális és vallási hagyományok vannak jelen, létezik egy jelenlegi és jövőbeni egy olyasfajta homogenitás, ami ahhoz szükséges, hogy hosszú távon képes legyen fennmaradni. A közös szellemi és kulturális gyökerek, amiket az előzőekben már vizsgáltam, az európai értékek, meghatározzák tehát az európai társadalmat, és a lépésről lépésre kialakuló Európai Unió identitását. [76]

Az európai egység kialakításában a nevelés kulcskérdés. Ha ezt a feladatot nem képesek a tagországok kellőképpen ellátni, minden eddigi törekvés hiába való, minden eddigi szerződés, egyezmény írott maszlag. Az ifjúság számára érhetővé kell tenni az európai kultúrát. Az emberiség az egyetlen olyan tőke, amire minden esetben építeni lehet, tehát ezt meg kell védelmeznünk. Az Unió által megkívánt identitás erőssége nemzeti hovatartozásunkon alapszik. Ehhez pedig olyan tagországokra van szükség, amely képes ennek táptalajt adni, képes azokra az európai emberek kinevelésére, akikben az európai tudat, önazonosság, nemzeti hovatartozásuk mellett, mindennapjaik része lehet. Az EU jövője azon múlik, képes lesz-e egy olyan valódi közösségé válni, amelynek minden európai polgár tagja és egyben aktív résztvevője is lehet vagy megmarad egy olyan szervezetnek, amelyhez csak közvetetten kötődnek Európa lakói. Nyilvánvalóvá kell tenni, hogy a közösségépítés nem csak

[74] European Ideas Network: Europas Werte und Identität. Betrachungen für eine unausweichliche Diskussion- Európa értékei és identitása. Nézetek egy elkerülhetetlen vita kapcsán , 2005. szept. 23. p. 32.
[75] Lengyel György- Nagy Beáta (szerk.): Az európai integráció társadalmi feltételei és hatásai- Szociológiai tanulmányok, Aula, 2000, p. 101.
[76] Hochleitner- Scheich- Die Aufnahmenfähigkeit der Europäischen Union- Az Európai Unió befogadóképessége, Europa Nova Nr. 2, p. 64- 65.

tudatosan lehetséges, hanem az európai polgárok közti „egyéni és csoportos interakciók”[77]kialakulásával is lehetséges a szorosabb összetartozás tudata és érzése.

A jövőjéről alkotott kép pedig még bizonytalan. Az nyilvánvaló, hogy a független, szuverén államok ilyen jellegű, önkéntes együttműködését eddig nem igazán valósították meg. Amennyiben mégis a ma utópikusnak tűnő jövőkép válna valóra, vagyis megvalósulna az európai identitás, ami az egész közösség céljának a csúcsa, úgy a nemzeteket átfogó szolidaritás szálai nyílván meglazulnának és a nemzetek mellé egy másik hasonló, igen fontos politikai közösséget állítana. Ezzel együtt járna pedig a jövő nemzedékei számára az európai identitás elsődlegessége, hiszen ők egy nemzetek feletti közösségbe, az Európai Unióba születnek. Abba az Európai Unióba, amely addig arra törekedett, hogy egy „érzelmileg telített közösséget”[78]hozzon létre. Az új rendszerrel nem ismerkedni fognak, hanem vele együtt élni. És ez talán maga után vonja az európai önazonosságot, az európai identitást is.

3.4. Következtetések

Hogyan lehet mégis meghatározni azt a bizonyos európai identitást, amiről annyi szó esik napjainkban, és amihez annyi különböző nyelvű, kultúrájú, vallású, múltú és szokású nemzet, náció tartozik? Jelen helyzetben sehogy!

Véleményem szerint, tiszta európai öntudat nem létezik, és a jövőmet vagy akár Unió jövőjét előre vetítve, nem is létezhet. Mindenki a saját gyökereiből táplálkozik. Egy mondás szerint, az embernek nincs identitása, ha nincsenek gyökerei.

A közös európai öntudat kialakítására viszont van esély. Ehhez még hosszú folyamat vezet. „Az Európai Unió nem annak a generációnak a tulajdona, mely ma birtokolja a hatalmat Európában”[79] Ez a generáció örökül kapta és nekik kell továbbadnia a jövő generációja számára. „A jövő Európája ugyanis a ma ifjúságának az Európája” [80]

Jóllehet, az Európai Unió végleges kiteljesedésének kapujában áll, ahogy azt a dolgozatomban is kifejtettem. De ahhoz, hogy az európai identitás ki tudjon alakulni, ahhoz még hosszú évekre van szükség. A problémák az írásomban vázoltak. Ezek megoldására pedig mi vagyunk hivatottak, az én generációm vagy inkább a mi utódaink. Olyan vezetőkre lesz szükségünk, olyan társadalom kialakulására, amelyik ebbe született, ebben nevelkedett

[77] Európai Tükör, 2008/4, p. 28.
[78] Dér Aladár: Az elméleti identitás elméleti alapjai, Politikatudományi Szemle, 2005. 1.szám, p. 139.
[79] Hochleitner- Schleich: Die Auhnahmenfähigkeit der Europäischen Union- Az Európai Unió befogadóképessége, Europa Nova Nr. 2. p. 97.
[80] Rókusfalvy Pál: Az Európai integráció emberi tényezői és a nevelés, Valóság 97/11, p. 38.

fel. Akiknek természetes lesz, hogy nemzeti és európai identitás egyszerre létezik, hogy a nemzeti hovatartozásuk mellett, jelen van az életükben még egy kollektív önazonosság. Kollektív önazonosság az Európai Unió tagállamainak összes állampolgárával együtt. A nemzeti és európai identitás nem zárja ki egymást. Csupán ezt kell megtanulnunk, hogyan működnek egymás mellett, egymást kiegészítve.

Véleményem szerint Európa ma egyfajta értékközösséget jelent, és persze olyan értékközösség, ami nem pusztán gazdasági, hanem politikai, erkölcsi és kulturális. Túlzás nélkül állíthatjuk, mi magunk, európai emberek, hogy az Európa jelenlegi identitás még csak politikai. Az Európai Unió tehát folyamatos tárgyalások, folyamatos összehangolások és a kölcsönösen elért kompromisszumok demokráciája. Mindez pedig politikai kereteken belül valósul meg, és ez, az átlagemberek mindennapjainak nem részese, azonosulni nem tudnak mivel. A világban való eligazodás, az idegen kultúrák befogadása, az integrációs intézmények ismerete és az új technológiák használata is befogadó képesebbé tenné az embereket az európai értékekkel való azonosulással kapcsolatban. Ettől viszont még szerintem távol állunk, az európai identitásról alkotott elképzelés pedig kétséget kizáróan hosszú folyamat, amelyet tanulnunk kell. Úgy gondolom, a mi generációnk számára minden eszköz, lehetőség és tudás adott és reméljük élni is tudunk majd vele.

Felhasznált irodalom

Az európai öntudat írói, Petőfi Irodalmi Múzeum és Kortárs Irodalmi Központ, Budapest, 1999.

Államelmélet, A mérsékelt állam eszméje és elemei, I. Elmélettörténet, *szerk.: Bódig Mátyás és Győrfi Tamás,* Miskolc 2002

Államtan- Írások a XX. Századi általános államtudomány köréből, *szerk.: Takács Péter,* Szent István Társulat, Budapest, 2003

Ágh Attila: Világtörténelem és nemzeti fejlődés, Világosság, 1983. 8/9. szám

Arató Krisztina - Koller Boglárka: Európa utazása, Integrációtörténet, BA- tankönyv, Gondolat Kiadó, Budapest, 2009

Az európai egységeszme dokumentumai a XVI. Századtól 1945-ig, *szerk.: J. Nagy László és Kövér Lajos,* Gradus ad Parnassum Könyvkiadó, Szeged 2000

Az európai identitás pedagógiai összetevői, www.oki.hu/cikk.php?kod=2004-04-vt-Zarandy-Europai.html - 99k 2010.05. 02.

Bakk Miklós: Politikai közösség és identitás, Komp- Press Kiadó, Kolozsvár 2008

Balázs Sándor: Identitástudatunk zavarai, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1995

Bayer József: Európaiság. Politika és morális kultúra, Áron Kiadó, Budapest 2006

Bayer József: Globalizáció, európai integráció és nemzeti identitás. *Politikatudományi Szemle, 1999. No. 1*, http://www.matud.iif.hu/02jun/palankai.html 2010. 05. 12.

Bodó Barna: Az identitás egyetemessége, Polis Könyvkiadó, Kolozsvár 2004

Blutman László: EU-jog- működésben, Bába Kiadó, Szeged, 2004

Debeljak, Ales: Európa európaiak nélkül, Napkút Kiadó, Budapest, 2003

Dér Aladár: Az elméleti identitás elméleti alapjai, Politikatudományi Szemle, 2005. 1. szám

Dolezal, Bohumil politikai jegyzetei, A nemzeti identitás és a nemzeti program http://bohumildolezal.lidovky.cz/mg/mgu005.htm 2010.05.09.

Egry Gábor (2008) Kisebbségpolitika és változó európai dimenziók II.- Közösségépítések és identitáspolitikák, *Európai Tükör* 2008/4

Együtt Európában - Múlt, jelen, jövő, *szerk.: Dr. Pánovics Attila*, Egyetemi tanulmányok, Budapest, 2009

European Communities: Declaration on European Identity, *in Bulletin of the European Communities, December 1973*

European Ideas Network: Europas Werte und Identität. Betrachungen für eine unausweichliche Diskussion-Európa értékei és identitása. Nézetek egy elkerülhetetlen vita kapcsán , 2005. szept. 23

Európa Füzetek- Európai Alkotmány, *felelős kiadó: Szeredi Péter,* Budapest, 2003

Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése, 1735 (2006) sz. ajánlás

Európaiság és filozófia, *szerk.: Egyed Péter*, Pro Philosophia Kiadó, Kolozsvár, 2009

Fábián György - Fejes Zsuzsanna - Kovács László Imre: Választások az Európai Parlamentbe (1979-2009), Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2010

Fehér Könyv a kultúrák közötti párbeszédről, „Egyenlőként együtt élni méltóságban", Az Európai Tanács külügyminisztereinek 118. miniszteri ülésén indított program, Strasbourg, 2008. május 7

Globalizáció és nemzetépítés, *szerk.: Bándi Nándor,* Teleki László Alapítvány, Budapest, 1999

Greenfield, Susan: Identitás a XXI. Században, HVG Kiadó Zrt., Budapest, 2009

Habermas, Jürgen (1994): „Képesek-e a komplex társadalmak ésszerű identitás kialakítására." In: Habermas, Jürgen *(szerk.: Kolta Magdolna)*: Válogatott tanulmányok. Budapest, Antlantisz Könyvkiadó

Habermas, Jürgen: Megismerés és érdek, Jelenkor Kiadó, Pécs, 2005

Hochleitner – Győri – Kitta - Stadler: Europäische Werte& Identität - Európai értékek & identitás, Europa Nova Nr. 1

Hochleitner- Schleich: Die Auhnahmenfähigkeit der Europäischen Union - Az Európai Unió befogadóképessége, Europa Nova Nr. 2.

Hódi Sándor: A nemzeti identitás zavarai, Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1992

Journal of Common Market Studies, Volume 32, No. 3

J. Nagy László: Az európai integráció politikai története Maxim Könyvkiadó, Szeged, 2002

KARIKÓ Sándor: Az európaiság mint az individuum méltósága, *in: Európaiság - Politikai és morális kultúra (szerk. KARIKÓ Sándor),* Budapest: Áron Kiadó, 2001

Koller Boglárka: A poszt-nemzeti identitás-struktúra dinamikus modellje, Az Európai Uniós állampolgárok azonosságtudatának vizsgálata alapján, PH.D. Értekezés, Budapest, 2003, http://www.lib.uni-corvinus.hu/phd/koller_boglarka.pdf 2010.05.11.

Koller Boglárka: Nemzet, identitás és politika Európában, L'Harmattan Kiadó, Zsigmond Király Főiskola, 2006

Kormányzati, gazdasági és civil érdekérvényesítés az Európai Unióban, *szerk.: Bayer József és Kégler Ádám*, MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest, 2009

Közösség és identitás, *szerk.: Pócs Éva*, L'Harmattan- PTE Néprajz Tanszék, Budapest, 2002

Lengyel György- Nagy Beáta (szerk.): Az Európai integráció társadalmi feltételei és hatásai- Szociológiai tanulmányok, Aula, 2000

Magyar és európai civil társadalom, *szerk.: Csefkó Ferenc és Horváth Csaba*, MTA RKK Dunántúli Tudományos Intézete Pécs- Baranyai Értelmiségi Egyesület, Pécs, 1999

Miszlivetz Ferenc: Európa jövője- Demokrácia, civil társadalom, bővítés, Társadalomtudományok és Európa- tanulmányok Intézet, MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest, 2002

Miszlivetz Ferenc: Az európai konstrukció - Egy új szuverén születése?, Savaria University Press, 2005

Münch, Richard: Az Európa projekt, *ford., előszó Balogh István*, Jószöveg Műhely Kiadó, Budapest, 2001

Navracsics Tibor: Európai belpolitikai, Az Európai Unió politikatudományi elemzése, Korona Kiadó, Budapest, 1998

Nemzetiségi – nemzeti - európai identitás, Konferencia kiadvány, A SZTE-JGYPK Felnőttképzési Intézetében 2008. november 12-13-án tartott konferencia előadásai, *szerk.: Szirmai Éva, Újvári Edit*

Németi János Levente: Az európai identitás politikája 2008, szeptember 8-9. partium.info/pdf/publikacio_nemeti_levente.pdf 2010. 05. 12

Nyelv, nemzet, identitás, Az VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Debrecen, 2006. augusztus 22-26.) nyelvészeti előadásai, I. kötet, *szerk.: Maticsák Sándor*, Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, Deberecen-Budapest, 2007

Palánkai Tibor: Globalizáció - Civilizációk Európája, http://www.matud.iif.hu/02jun/palankai.html 2010.05.16.

Pataki Ferenc: Identitás, személyiség, társadalom, Az identitáselmélet vitatott kérdései, Akadémiai székfoglaló, 1986. február 13. , Akadémiai Kiadó, Budapest

PATAKI Ferenc: Identitás – személyiség – társadalom. *In Szociálpszichológia. Szöveggyűjtemény. Válogatta: LENGYEL Zsuzsanna.* Budapest: Osiris, 1997.

PSE Az Európai Parlament Szocialista Képviselőcsoportja - A Magyar Szocialista Párt Európai Parlamenti Delegációja

Rókusfalvy Pál: Az Európai integráció emberi tényezői és a nevelés, Valóság 97/11

Salazar, Jose Miguel: Social Identity and National Identity. *In: Worchel, S.*, *Morales J.F., Paez, D., Deschamps, J.C. (szerk.) Social Identity*. SAGE Publications, London, 1998.

Schöpflin György: Az identitás dilemmái, Attraktor, Máriabesnyő- Gödöllő, 2004

Schumann, Robert: Európáért, Pannónia Könyvek, Budapest, 1991

Smith,Anthony D.: National Identity. Penguin Books, London, 1991

Szécsi Gábor: Elit és Európaiság, http://mek.niif.hu/02000/02004/02004.htm#3 2010. 03. 09.

Tempus, Erasmus: http://www.tpf.hu/pages/content/index.php?page_id=578 http://www.cedies.public.lu/erasmus/presentation/index.html, 2010. 04. 16

Uniós kihívások az ezredfordulón, *szerk.: Rácz Margit*, MTA Világgazdasági Kutatóintézete, Budapest, 2005

Vasánszki Eszter: „ Mi Európaiak…" Az Európai Idnetitás megléte és kérdőjelei napjainkban, EU Working Papers 5. évf. 3. sz.

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb72/eb72_hu_hu_nat.pdf 2010. 04. 23.

http://www.mandula.net/klorisites/kl_fzs_euegyseggondolat.html 2010. 02. 22.

http://www.corvinusembassy.com/ep/index.php?page=7&corvina=7&content=72&level=3 2010. 03. 12.

http://www.sulinet.hu/panorama/eu/euszotar/d.htm 2010. 04. 28.

http://www.corvinusembassy.com/ep/index.php?page=7&corvina=7&content=63&level=3 2010. 04. 29.

http://www.aegee-budapest.hu/aegee/rolunk/ 2010.05.12.

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb72/eb72_hu_hu_nat.pdf 2010.03.15.

http://www.cosmiq.de/qa/show/380982/was-bedeutet-fuer-dich-europa/ 2010. 05. 08.

http://geopoly.blog.hu/2010/05/12/van_e_europai_identitas 2010. 05. 15.

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb70/eb70_annex.pdf 2010.05.16.

http://www.sulinet.hu/tart/fncikk/Kff/0/3796/polgarok_europaja.htm 2010.03.12.

Mellékletek

QA5ab A votre avis, quels sont les deux problèmes les plus importants auxquels doit faire face (NOTRE PAYS) actuellement ?
(MAX. 2 REPONSES)

QA5ab What do you think are the two most important issues facing (OUR COUNTRY) at the moment?
(MAX. 2 ANSWERS)

QA5ab Was sind Ihrer Meinung nach die beiden wichtigsten Probleme, denen (UNSER LAND) derzeit gegenübersteht?
(MAX. 2 NENNUNGEN)

1/3	L'insécurité Crime Kriminalität		La situation économique Economic situation Wirtschaftliche Lage		La hausse des prix/ l'inflation Rising prices/ inflation Steigende Preise/ Inflation		Les impôts Taxation Steuern		Le chômage Unemployment Arbeitslosigkeit		Le terrorisme Terrorism Terrorismus		La défense/ la politique étrangère* Defence/ Foreign affairs* Verteidigung/ Außenpolitik*	
%	EB 72.4	Diff. EB 71.3	EB 72.4	Diff. EB 71.3	EB 72.4	Diff. EB 71.3	EB 72.4	Diff. EB 71.3	EB 72.4	Diff. EB 71.3	EB 72.4	Diff. EB 71.3	EB 72.4	Diff. EB 71.3
EU27	**19**	*3*	**40**	*-2*	**19**	*-2*	**8**	*1*	**51**	*2*	**4**	*-1*	**2**	*1*
BE	**15**	*5*	**35**	*-9*	**24**	*3*	**11**	*-2*	**42**	*-7*	**2**	*0*	**1**	*0*
BG	**33**	*4*	**51**	*0*	**25**	*-5*	**3**	*0*	**48**	*10*	**1**	*-2*	**1**	*1*
CZ	**17**	*0*	**53**	*8*	**22**	*-1*	**5**	*1*	**50**	*0*	**1**	*0*	**1**	*1*
DK	**39**	*4*	**29**	*-7*	**4**	*-1*	**2**	*0*	**36**	*-5*	**9**	*2*	**3**	*1*
D-W	**12**	*2*	**46**	*-2*	**14**	*-4*	**7**	*-1*	**58**	*6*	**3**	*-1*	**1**	*0*
DE	**13**	*4*	**46**	*-3*	**16**	*-3*	**7**	*-1*	**58**	*5*	**3**	*0*	**1**	*0*
D-E	**16**	*8*	**48**	*-4*	**22**	*-2*	**7**	*0*	**56**	*-1*	**2**	*-1*	**2**	*1*
EE	**19**	*7*	**53**	*-4*	**10**	*-9*	**7**	*-6*	**68**	*4*	**0**	*0*	**1**	*0*
IE	**23**	*3*	**50**	*2*	**14**	*2*	**8**	*2*	**61**	*3*	**1**	*-1*	**0**	*0*
EL	**22**	*-9*	**60**	*8*	**23**	*-1*	**8**	*4*	**46**	*5*	**5**	*0*	**2**	*1*
ES	**11**	*-1*	**55**	*10*	**10**	*2*	**6**	*0*	**66**	*3*	**12**	*-6*	**2**	*1*
FR	**16**	*2*	**31**	*-4*	**22**	*-3*	**6**	*3*	**59**	*-3*	**2**	*0*	**1**	*0*
IT	**18**	*2*	**41**	*-3*	**31**	*1*	**15**	*2*	**45**	*5*	**4**	*0*	**1**	*-1*
CY	**36**	*-5*	**43**	*13*	**26**	*-8*	**3**	*-1*	**31**	*2*	**1**	*-1*	**4**	*2*
CY(tcc)	**21**	*4*	**51**	*8*	**16**	*-2*	**6**	*-6*	**46**	*9*	**2**	*-5*	**22**	*-5*
LV	**17**	*0*	**50**	*-9*	**6**	*-3*	**11**	*1*	**64**	*-1*	**0**	*0*	**0**	*0*
LT	**19**	*2*	**49**	*1*	**19**	*-2*	**16**	*-6*	**64**	*11*	**1**	*1*	**0**	*0*
LU	**12**	*1*	**29**	*-4*	**24**	*6*	**4**	*-2*	**52**	*0*	**3**	*1*	**2**	*2*
HU	**12**	*0*	**51**	*2*	**30**	*-4*	**5**	*-2*	**58**	*1*	**1**	*1*	**0**	*0*
MT	**5**	*1*	**32**	*1*	**41**	*1*	**8**	*2*	**21**	*-3*	**0**	*-1*	**0**	*0*
NL	**21**	*-3*	**50**	*-9*	**7**	*-1*	**4**	*1*	**32**	*-8*	**3**	*0*	**1**	*0*
AT	**18**	*-3*	**36**	*-7*	**28**	*-2*	**7**	*1*	**43**	*0*	**2**	*0*	**2**	*0*
PL	**10**	*-1*	**25**	*-2*	**27**	*-6*	**7**	*1*	**48**	*3*	**1**	*-1*	**3**	*1*
PT	**18**	*3*	**36**	*3*	**29**	*-2*	**10**	*1*	**57**	*-1*	**1**	*-1*	**2**	*0*
RO	**23**	*7*	**53**	*3*	**39**	*3*	**8**	*1*	**36**	*4*	**1**	*0*	**0**	*-1*
SI	**16**	*4*	**52**	*-7*	**19**	*-11*	**10**	*4*	**56**	*6*	**0**	*0*	**7**	*4*
SK	**20**	*5*	**45**	*-7*	**18**	*-3*	**4**	*0*	**64**	*4*	**1**	*0*	**1**	*0*
FI	**10**	*1*	**27**	*-7*	**9**	*-7*	**10**	*2*	**58**	*4*	**1**	*0*	**2**	*1*
SE	**14**	*4*	**30**	*-13*	**2**	*-1*	**3**	*1*	**63**	*5*	**1**	*0*	**1**	*0*
UK	**36**	*10*	**28**	*-3*	**8**	*-2*	**5**	*1*	**38**	*-3*	**6**	*-3*	**5**	*4*
HR	**59**	*21*	**45**	*-4*	**17**	*-10*	**4**	*1*	**50**	*-2*	**2**	*0*	**0**	*-1*
TR	**6**	*-3*	**33**	*-1*	**11**	*1*	**5**	*2*	**63**	*-4*	**47**	*5*	**3**	*2*
MK	**27**	*3*	**50**	*-6*	**13**	*-2*	**5**	*2*	**64**	*-4*	**2**	*0*	**3**	*1*

* CY(tcc) La question chypriote
* CY(tcc) Cyprus issue
* CY(tcc) Zypern-Frage

1. táblázat

Forrás: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb72/eb72_anx_en.pdf 2010. 05. 15.

QA7abc D'une façon générale, pensez-vous que le fait pour (NOTRE PAYS) de faire partie de l'Union européenne est/ serait ... ?*
QA7abc Generally speaking, do you think that (OUR COUNTRY)'s membership of the European Union is/ would be...?*
QA7abc Ist/ Wäre die Mitgliedschaft (UNSER LAND) in der Europäischen Union Ihrer Meinung nach...?*

	Une bonne chose / A good thing / Eine gute Sache		Une mauvaise chose / A bad thing / Eine schlechte Sache		Une chose ni bonne, ni mauvaise / Neither good nor bad / Weder gut noch schlecht		NSP / DK / WN	
%	EB 72.4	Diff. EB 71.3	EB 72.4	Diff. EB 71.3	EB 72.4	Diff. EB 71.3	EB 72.4	Diff. EB 71.3
EU27	**53**	*0*	**15**	*0*	**28**	*0*	**4**	*0*
BE	**64**	*-2*	**11**	*0*	**24**	*2*	**1**	*0*
BG	**54**	*3*	**7**	*0*	**31**	*-5*	**8**	*2*
CZ	**40**	*-2*	**13**	*0*	**46**	*3*	**1**	*-1*
DK	**65**	*0*	**13**	*0*	**20**	*-1*	**2**	*1*
D-W	**62**	*-2*	**10**	*1*	**24**	*0*	**4**	*1*
DE	**60**	*-1*	**11**	*0*	**25**	*0*	**4**	*1*
D-E	**53**	*1*	**12**	*-5*	**30**	*2*	**5**	*2*
EE	**62**	*3*	**6**	*-1*	**31**	*0*	**1**	*-2*
IE	**72**	*3*	**8**	*-1*	**14**	*-2*	**6**	*0*
EL	**61**	*16*	**13**	*-2*	**25**	*-15*	**1**	*1*
ES	**64**	*-7*	**10**	*1*	**22**	*6*	**4**	*0*
FR	**49**	*-1*	**20**	*3*	**29**	*-1*	**2**	*-1*
IT	**49**	*1*	**13**	*-3*	**32**	*2*	**6**	*0*
CY	**46**	*-1*	**22**	*4*	**31**	*-3*	**1**	*0*
CY(tcc)	**56**	*11*	**15**	*-10*	**22**	*0*	**7**	*-1*
LV	**23**	*-2*	**24**	*1*	**51**	*2*	**2**	*-1*
LT	**51**	*-6*	**13**	*4*	**31**	*2*	**5**	*0*
LU	**74**	*-5*	**7**	*1*	**16**	*2*	**3**	*2*
HU	**34**	*2*	**22**	*-1*	**42**	*1*	**2**	*-2*
MT	**45**	*-12*	**20**	*7*	**33**	*6*	**2**	*-1*
NL	**74**	*2*	**7**	*0*	**18**	*-1*	**1**	*-1*
AT	**42**	*1*	**18**	*-1*	**38**	*0*	**2**	*0*
PL	**61**	*1*	**8**	*1*	**28**	*-1*	**3**	*-1*
PT	**52**	*2*	**15**	*-1*	**26**	*3*	**7**	*-4*
RO	**64**	*-2*	**8**	*2*	**23**	*1*	**5**	*-1*
SI	**50**	*2*	**13**	*-1*	**36**	*0*	**1**	*-1*
SK	**68**	*2*	**5**	*2*	**26**	*-3*	**1**	*-1*
FI	**51**	*-1*	**20**	*0*	**28**	*1*	**1**	*0*
SE	**57**	*3*	**17**	*-2*	**25**	*0*	**1**	*-1*
UK	**30**	*2*	**30**	*-2*	**34**	*2*	**6**	*-2*
HR	**24**	*0*	**37**	*-2*	**35**	*2*	**4**	*0*
TR	**45**	*-3*	**26**	*0*	**19**	*2*	**10**	*1*
MK	**66**	*2*	**9**	*0*	**22**	*-3*	**3**	*1*

* CY(tcc) ... pour la Communauté turque chypriote, l'application complète de la législation de l'Union européenne serait ... ?
* CY(tcc) ... for the Turkish Cypriot Community the full application of European Union legislation would be...?
* CY(tcc) ... dass für die türkisch-zyprische Gemeinschaft die vollständige Anwendung des EU-Rechts wäre ...?

2. táblázat

Forrás: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb72/eb72_anx_en.pdf 2010. 05. 15.

QA14.1 Pour chacune des institutions européennes suivantes, pourriez-vous me dire si vous avez plutôt confiance ou plutôt pas confiance en elle.
Le Parlement européen

QA14.1 For each of the following European bodies, please tell me if you tend to trust it or tend not to trust it.
The European Parliament

QA14.1 Sagen Sie mir bitte für jede dieser europäischen Einrichtungen, ob Sie ihr eher vertrauen oder eher nicht vertrauen.
Dem Europäischen Parlament

	Plutôt confiance / Tend to trust / Eher vertrauen		Plutôt pas confiance / Tend not to trust / Eher nicht vertrauen		NSP / DK / WN	
%	EB 72.4	Diff. EB 71.3	EB 72.4	Diff. EB 71.3	EB 72.4	Diff. EB 71.3
EU27	**50**	*2*	**33**	*-3*	**17**	*1*
BE	**62**	*-3*	**32**	*2*	**6**	*1*
BG	**65**	*4*	**13**	*-8*	**22**	*4*
CZ	**60**	*11*	**32**	*-9*	**8**	*-2*
DK	**64**	*1*	**26**	*-3*	**10**	*2*
D-W	**49**	*-1*	**35**	*0*	**16**	*1*
DE	**48**	*-1*	**35**	*-2*	**17**	*3*
D-E	**45**	*3*	**35**	*-11*	**20**	*8*
EE	**65**	*2*	**18**	*-3*	**17**	*1*
IE	**54**	*1*	**23**	*-3*	**23**	*2*
EL	**60**	*4*	**36**	*-8*	**4**	*4*
ES	**53**	*4*	**31**	*-5*	**16**	*1*
FR	**44**	*-2*	**38**	*2*	**18**	*0*
IT	**54**	*1*	**27**	*-5*	**19**	*4*
CY	**57**	*4*	**24**	*-5*	**19**	*1*
CY(tcc)	**45**	*11*	**38**	*-8*	**17**	*-3*
LV	**41**	*1*	**36**	*-5*	**23**	*4*
LT	**52**	*-2*	**22**	*-1*	**26**	*3*
LU	**66**	*5*	**20**	*-4*	**14**	*-1*
HU	**60**	*3*	**30**	*-3*	**10**	*0*
MT	**58**	*-6*	**22**	*4*	**20**	*2*
NL	**60**	*2*	**30**	*-1*	**10**	*-1*
AT	**54**	*4*	**38**	*-2*	**8**	*-2*
PL	**51**	*1*	**25**	*-1*	**24**	*0*
PT	**63**	*6*	**19**	*-5*	**18**	*-1*
RO	**65**	*3*	**20**	*0*	**15**	*-3*
SI	**46**	*-2*	**43**	*0*	**11**	*2*
SK	**71**	*4*	**20**	*-3*	**9**	*-1*
FI	**61**	*3*	**28**	*-6*	**11**	*3*
SE	**57**	*1*	**30**	*-1*	**13**	*0*
UK	**25**	*3*	**56**	*-2*	**19**	*-1*
HR	**36**	*-2*	**43**	*-3*	**21**	*5*
TR	**19**	*-8*	**40**	*-2*	**41**	*10*
MK	**48**	*3*	**25**	*-6*	**27**	*3*

3. táblázat

Forrás: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb72/eb72_anx_en.pdf 2010.05.15.

QA14.2 Pour chacune des institutions européennes suivantes, pourriez-vous me dire si vous avez plutôt confiance ou plutôt pas confiance en elle.
La Commission européenne

QA14.2 For each of the following European bodies, please tell me if you tend to trust it or tend not to trust it.
The European Commission

QA14.2 Sagen Sie mir bitte für jede dieser europäischen Einrichtungen, ob Sie ihr eher vertrauen oder eher nicht vertrauen.
Der Europäischen Kommission

	Plutôt confiance Tend to trust Eher vertrauen		Plutôt pas confiance Tend not to trust Eher nicht vertrauen		NSP DK WN	
%	EB 72.4	Diff. EB 71.3	EB 72.4	Diff. EB 71.3	EB 72.4	Diff. EB 71.3
EU27	**46**	*2*	**32**	*-2*	**22**	*0*
BE	**58**	*-4*	**33**	*2*	**9**	*2*
BG	**59**	*7*	**13**	*-6*	**28**	*-1*
CZ	**59**	*13*	**28**	*-10*	**13**	*-3*
DK	**55**	*-1*	**26**	*-3*	**19**	*4*
D-W	**45**	*2*	**31**	*-4*	**24**	*2*
DE	**43**	*1*	**32**	*-5*	**25**	*4*
D-E	**38**	*-1*	**34**	*-8*	**28**	*9*
EE	**62**	*2*	**17**	*-3*	**21**	*1*
IE	**51**	*0*	**23**	*-2*	**26**	*2*
EL	**58**	*7*	**37**	*-12*	**5**	*5*
ES	**50**	*6*	**31**	*-4*	**19**	*-2*
FR	**39**	*-2*	**38**	*2*	**23**	*0*
IT	**51**	*1*	**26**	*-5*	**23**	*4*
CY	**56**	*5*	**24**	*-4*	**20**	*-1*
CY(tcc)	**38**	*8*	**42**	*-3*	**20**	*-5*
LV	**38**	*3*	**36**	*-4*	**26**	*1*
LT	**49**	*0*	**21**	*1*	**30**	*-1*
LU	**59**	*6*	**23**	*-3*	**18**	*-3*
HU	**54**	*4*	**30**	*-4*	**16**	*0*
MT	**55**	*-4*	**20**	*5*	**25**	*-1*
NL	**61**	*2*	**23**	*-2*	**16**	*0*
AT	**46**	*3*	**43**	*-2*	**11**	*-1*
PL	**48**	*-1*	**24**	*0*	**28**	*1*
PT	**61**	*5*	**19**	*-5*	**20**	*0*
RO	**58**	*5*	**18**	*0*	**24**	*-5*
SI	**46**	*-1*	**41**	*-1*	**13**	*2*
SK	**64**	*3*	**21**	*-3*	**15**	*0*
FI	**57**	*1*	**29**	*-4*	**14**	*3*
SE	**49**	*-2*	**27**	*0*	**24**	*2*
UK	**21**	*-1*	**53**	*4*	**26**	*-3*
HR	**34**	*0*	**44**	*-3*	**22**	*3*
TR	**18**	*-2*	**39**	*-5*	**43**	*7*
MK	**48**	*5*	**23**	*-8*	**29**	*3*

4. táblázat

Forrás: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb72/eb72_anx_en.pdf
2010. 05. 12.

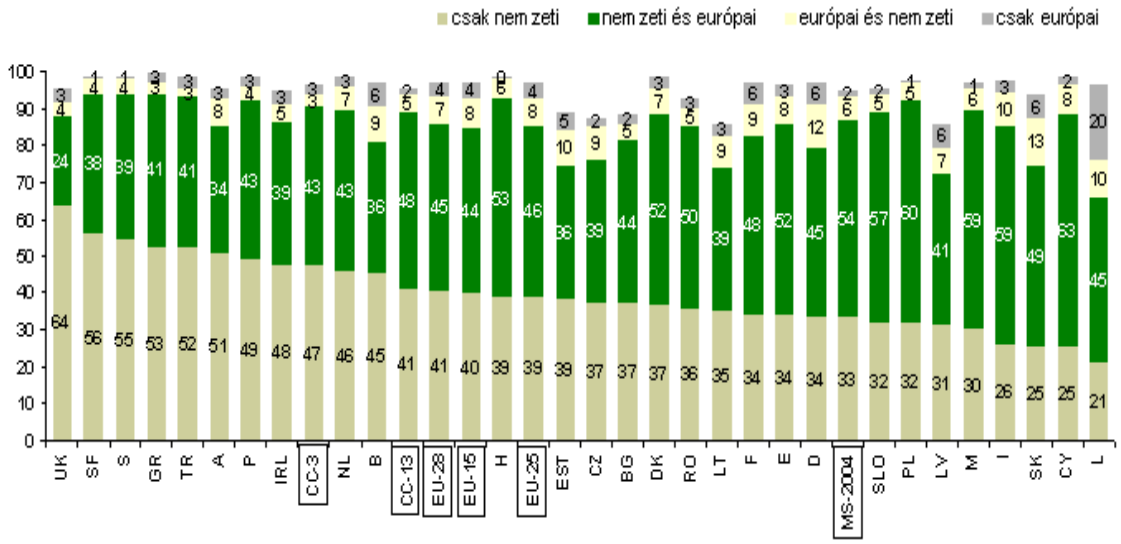

5. táblázat

Európai és nemzeti identitás
Grafikonunkon a következő jelöléseket alkalmaztuk: MS-2004: az Európai Unióhoz 2004-ben csatlakozó 10 ország: Ciprus (CY) Csehország (CZ) Észtország (EST) Lengyelország (PL) Lettország (LV) Litvánia (LT) Magyarország (H) Málta (M) Szlovákia (SK) Szlovénia (SLO)CC-3: a 2004-ben még nem csatlakozó három tagjelölt ország: Bulgária (BG) Románia (RO) és Törökország (TR)CC-13: a tizenhárom tagjelölt ország (az MS-2004 és a CC-3 együtt) EU-15: az Európai Unió jelenlegi tagországai: Ausztria (A) Belgium (B) Dánia (DK) Egyesült Királyság (UK) Finnország (SF) Franciaország (F) Görögország (G) Hollandia (NL) Írország (IRL) Luxemburg (L) Németország (D) Olaszország (I) Portugália (P) Spanyolország (E) Svédország (S)EU-25: az Európai Unió a tíz ország csatlakozása után (az EU-15 és az MS-2004 együtt)EU-28: valamennyi mai tagország és minden tagjelölt ország (az EU-15 és a CC-13) együtt
Készült: 2003

Forrás: http://www.gallup.hu/Gallup/release/eurobarometer/030723_identitas2.htm, 2009. 05. 11.

QA25 Diriez-vous que vous êtes très optimiste, plutôt optimiste, plutôt pessimiste ou très pessimiste concernant le futur de l'Union européenne ?

QA25 Would you say that you are very optimistic, fairly optimistic, fairly pessimistic or very pessimistic about the future of the European Union?

QA25 Würden Sie sagen, dass Sie die Zukunft der Europäischen Union sehr optimistisch, ziemlich optimistisch, ziemlich pessimistisch oder sehr pessimistisch sehen?

UNIQUEMENT EN UE27 - ONLY IN EU27 - NUR IN UE27

	Très optimiste Very optimistic Sehr optimistisch		Plutôt optimiste Fairly optimistic Ziemlich optimistisch		Plutôt pessimiste Fairly pessimistic Ziemlich pessimistisch		Très pessimiste Very pessimistic Sehr pessimistisch		NSP DK WN		Optimiste Optimistic Optimistisch		Pessimiste Pessimistic Pessimist	
%	EB 72.4	Diff. EB 71.3	EB 72.4	Diff. EB 71.3	EB 72.4	Diff. EB 71.3	EB 72.4	Diff. EB 71.3	EB 72.4	Diff. EB 71.3	EB 72.4	Diff. EB 71.3	EB 72.4	Diff. EB 71.3
EU27	**8**	*-1*	**58**	*3*	**22**	*-1*	**5**	*-1*	**7**	*0*	**66**	*2*	**27**	*-2*
BE	**6**	*-2*	**63**	*1*	**23**	*0*	**3**	*-1*	**5**	*2*	**69**	*-1*	**26**	*-1*
BG	**12**	*1*	**57**	*1*	**15**	*-4*	**3**	*-1*	**13**	*3*	**69**	*2*	**18**	*-5*
CZ	**8**	*-1*	**58**	*0*	**26**	*2*	**6**	*0*	**2**	*-1*	**66**	*-1*	**32**	*2*
DK	**13**	*-8*	**66**	*10*	**14**	*-2*	**4**	*0*	**3**	*0*	**79**	*2*	**18**	*-2*
D-W	**9**	*0*	**60**	*1*	**19**	*-1*	**4**	*1*	**8**	*-1*	**69**	*1*	**23**	*0*
DE	**8**	*-1*	**60**	*1*	**19**	*-1*	**5**	*1*	**8**	*0*	**68**	*0*	**24**	*0*
D-E	**5**	*-2*	**62**	*5*	**22**	*-1*	**5**	*-2*	**6**	*0*	**67**	*3*	**27**	*-3*
EE	**9**	*-3*	**67**	*1*	**18**	*2*	**3**	*1*	**3**	*-1*	**76**	*-2*	**21**	*3*
IE	**12**	*-9*	**56**	*4*	**10**	*0*	**5**	*1*	**17**	*4*	**68**	*-5*	**15**	*1*
EL	**11**	*2*	**59**	*14*	**22**	*-10*	**4**	*-9*	**4**	*3*	**70**	*16*	**26**	*-19*
ES	**16**	*5*	**59**	*3*	**17**	*-5*	**2**	*-2*	**6**	*-1*	**75**	*8*	**19**	*-7*
FR	**3**	*-1*	**55**	*2*	**30**	*-2*	**6**	*0*	**6**	*1*	**58**	*1*	**36**	*-2*
IT	**8**	*2*	**61**	*4*	**20**	*-3*	**4**	*-1*	**7**	*-2*	**69**	*6*	**24**	*-4*
CY	**15**	*-5*	**50**	*-2*	**22**	*6*	**4**	*0*	**9**	*1*	**65**	*-7*	**26**	*6*
LV	**6**	*0*	**45**	*0*	**37**	*0*	**8**	*0*	**4**	*0*	**51**	*0*	**45**	*0*
LT	**13**	*1*	**57**	*-5*	**20**	*2*	**3**	*0*	**7**	*2*	**70**	*-4*	**23**	*2*
LU	**18**	*8*	**60**	*4*	**18**	*-8*	**2**	*-2*	**2**	*-2*	**78**	*12*	**20**	*-10*
HU	**6**	*0*	**46**	*2*	**33**	*2*	**9**	*-4*	**6**	*0*	**52**	*2*	**42**	*-2*
MT	**11**	*-10*	**52**	*3*	**19**	*5*	**8**	*3*	**10**	*-1*	**63**	*-7*	**27**	*8*
NL	**5**	*-1*	**74**	*3*	**16**	*-2*	**2**	*0*	**3**	*0*	**79**	*2*	**18**	*-2*
AT	**8**	*1*	**53**	*-1*	**28**	*3*	**5**	*-2*	**6**	*-1*	**61**	*0*	**33**	*1*
PL	**9**	*-2*	**65**	*3*	**14**	*-3*	**2**	*0*	**10**	*2*	**74**	*1*	**16**	*-3*
PT	**8**	*2*	**52**	*8*	**26**	*-1*	**4**	*-3*	**10**	*-6*	**60**	*10*	**30**	*-4*
RO	**13**	*0*	**53**	*-1*	**20**	*-2*	**4**	*1*	**10**	*2*	**66**	*-1*	**24**	*-1*
SI	**10**	*1*	**59**	*-3*	**24**	*3*	**5**	*0*	**2**	*-1*	**69**	*-2*	**29**	*3*
SK	**13**	*3*	**62**	*-3*	**19**	*0*	**4**	*2*	**2**	*-2*	**75**	*0*	**23**	*2*
FI	**7**	*1*	**62**	*0*	**26**	*0*	**3**	*-1*	**2**	*0*	**69**	*1*	**29**	*-1*
SE	**10**	*-2*	**64**	*6*	**18**	*-3*	**5**	*1*	**3**	*-2*	**74**	*4*	**23**	*-2*
UK	**4**	*-4*	**46**	*1*	**29**	*6*	**11**	*-2*	**10**	*-1*	**50**	*-3*	**40**	*4*

6. táblázat

Forrás: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb72/eb72_anx_en.pdf 2010.05.15.

QA12 Que représente l'Union européenne pour vous personnellement ? (ROTATION – PLUSIEURS REPONSES POSSIBLES)
QA12 What does the European Union mean to you personally? (ROTATE – MULTIPLE ANSWERS POSSIBLE)
QA12 Was bedeutet die Europäische Union für Sie persönlich? (VON UNTEN NACH OBEN / OBEN NACH UNTEN ROTIEREN - MEHRFACHNENNUNGEN MÖGLICH)

2/3	L'euro Euro Euro		Le chômage Unemployment Arbeitslosigkeit		La bureaucratie Bureaucracy Bürokratie		Un gaspillage d'argent Waste of money Geld-verschwendung		La perte de notre identité culturelle Loss of our cultural identity Verlust unserer kulturellen Identität		Plus de criminalité More crime Mehr Kriminalität		Pas assez de contrôles aux frontières extérieures Not enough control at external borders Nicht genug Kontrollen an den Außengrenzen	
%	EB 72.4	Diff. EB 71.3	EB 72.4	Diff. EB 71.3	EB 72.4	Diff. EB 71.3	EB 72.4	Diff. EB 71.3	EB 72.4	Diff. EB 71.3	EB 72.4	Diff. EB 71.3	EB 72.4	Diff. EB 71.3
EU 27	**37**	*4*	**14**	*1*	**20**	*1*	**21**	*1*	**11**	*1*	**14**	*3*	**14**	*2*
BE	**59**	*5*	**18**	*3*	**17**	*3*	**27**	*7*	**10**	*0*	**22**	*4*	**20**	*4*
BG	**22**	*7*	**5**	*0*	**5**	*-1*	**6**	*-1*	**7**	*2*	**7**	*2*	**5**	*1*
CZ	**32**	*4*	**16**	*2*	**22**	*-1*	**23**	*1*	**12**	*1*	**22**	*2*	**19**	*5*
DK	**39**	*8*	**14**	*5*	**40**	*3*	**21**	*2*	**14**	*1*	**30**	*7*	**38**	*3*
D-W	**50**	*5*	**16**	*3*	**37**	*2*	**33**	*0*	**8**	*0*	**22**	*4*	**16**	*5*
DE	**50**	*5*	**19**	*4*	**37**	*2*	**34**	*0*	**9**	*0*	**26**	*6*	**18**	*6*
D-E	**48**	*3*	**28**	*6*	**38**	*2*	**39**	*2*	**10**	*-3*	**41**	*14*	**23**	*7*
EE	**26**	*3*	**13**	*2*	**22**	*4*	**13**	*1*	**10**	*6*	**8**	*4*	**10**	*7*
IE	**48**	*10*	**14**	*4*	**11**	*2*	**9**	*1*	**17**	*3*	**12**	*3*	**10**	*3*
EL	**49**	*4*	**20**	*-11*	**8**	*-7*	**16**	*-4*	**14**	*-7*	**15**	*-8*	**17**	*-4*
ES	**38**	*1*	**6**	*-2*	**10**	*0*	**7**	*-1*	**3**	*-1*	**1**	*-1*	**4**	*-2*
FR	**43**	*6*	**17**	*-2*	**16**	*1*	**32**	*3*	**12**	*0*	**8**	*2*	**19**	*2*
IT	**37**	*4*	**12**	*2*	**7**	*1*	**10**	*1*	**11**	*3*	**10**	*1*	**14**	*3*
CY	**44**	*8*	**34**	*7*	**10**	*2*	**15**	*1*	**25**	*4*	**45**	*7*	**24**	*5*
CY (tcc)	**10**	*0*	**10**	*4*	**7**	*2*	**5**	*0*	**14**	*1*	**7**	*2*	**4**	*2*
LV	**15**	*5*	**18**	*3*	**19**	*1*	**18**	*2*	**8**	*3*	**9**	*3*	**7**	*1*
LT	**14**	*-1*	**7**	*-1*	**9**	*0*	**12**	*-3*	**9**	*3*	**5**	*1*	**3**	*0*
LU	**46**	*-5*	**10**	*-2*	**10**	*-2*	**11**	*-6*	**6**	*-1*	**14**	*-6*	**17**	*-3*
HU	**28**	*3*	**26**	*4*	**12**	*1*	**14**	*1*	**6**	*2*	**19**	*6*	**12**	*3*
MT	**39**	*9*	**11**	*1*	**10**	*2*	**11**	*1*	**13**	*1*	**6**	*3*	**11**	*1*
NL	**47**	*0*	**7**	*1*	**24**	*-2*	**19**	*5*	**11**	*-1*	**16**	*3*	**16**	*1*
AT	**65**	*10*	**35**	*4*	**44**	*7*	**43**	*4*	**23**	*5*	**50**	*4*	**41**	*7*
PL	**27**	*0*	**9**	*1*	**18**	*4*	**9**	*1*	**6**	*-1*	**4**	*-1*	**3**	*0*
PT	**31**	*5*	**22**	*1*	**5**	*1*	**11**	*1*	**8**	*0*	**17**	*2*	**13**	*-3*
RO	**34**	*7*	**10**	*-2*	**6**	*-1*	**8**	*1*	**7**	*-1*	**7**	*0*	**8**	*3*
SI	**56**	*10*	**22**	*3*	**26**	*3*	**27**	*4*	**14**	*2*	**29**	*9*	**16**	*3*
SK	**61**	*7*	**13**	*2*	**10**	*-1*	**12**	*-2*	**9**	*0*	**19**	*-2*	**10**	*-3*
FI	**56**	*2*	**7**	*2*	**43**	*10*	**30**	*8*	**10**	*3*	**20**	*4*	**13**	*2*
SE	**26**	*0*	**9**	*2*	**39**	*5*	**33**	*-3*	**10**	*1*	**19**	*6*	**20**	*4*
UK	**16**	*4*	**11**	*0*	**26**	*3*	**28**	*-1*	**21**	*1*	**11**	*4*	**19**	*1*
HR	**21**	*-2*	**8**	*-3*	**7**	*-3*	**9**	*-5*	**23**	*0*	**15**	*-1*	**9**	*0*
TR	**7**	*1*	**13**	*0*	**3**	*-1*	**4**	*-1*	**13**	*-2*	**5**	*2*	**3**	*1*
MK	**9**	*-3*	**7**	*1*	**4**	*1*	**4**	*1*	**5**	*-1*	**5**	*1*	**3**	*-3*

7. táblázat

Forrás: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb72/eb72_anx_vol1.pdf
2010. 05. 15.